

**PLEANÁIL TEANGA AG LEIBHÉAL AN PHOBAIL
AGUS
RÓL NA GAELSCOLAÍOCHTA**

Bláthnaid ní Ghréacháin

**Tráchtas á chur isteach mar pháirt-chomhlíonadh ar riachtanais chéim MA sa
Chleachtas Dátheangach.**

**Fiontar
Ollscoil Chathair Bhaile Átha Cliath
2006**

Dearbhaím leis seo gurb é mo shaothar féin go h-iomlán atá san ábhar atáim a thíolacadh le haghaidh measúnachta mar chuid den chlár staidéir don chéim MA sa Chleachtas Dátteangach agus nár tógadh aon chuid de as saothar aon duine eile ach amháin sa chás agus sa mhéid atá luaite agus aitheanta i dteasc mo shaothair.

Scoil: Fiontar

Ainm an Iarrthóra: Bláthnaid ní Ghréacháin

Uimh. ID: 54155606

Stiúrthóir: Micheál Ó Cróinín

Sínithe: _____

Dáta: _____

COIMRIÚ

Tá dul chun cinn suntasach bainte amach le cúpla bliain anuas a bhronnann aitheantas, stádas agus cearta ar an nGaeilge, ar lucht a labhartha, agus ar lucht a foghlama, ar a n-áirítear:-

- achtú agus feidhmiú Acht na dTeangacha Oifigiúla 2003,
- ceapachán an chéad Choimisinéir Teanga,
- Stádas Oifigiúil agus Oibre don Ghaeilge ag leibhéal an Aontais Eorpaigh

chomh maith le méadú suntasach tagtha ar líon na scoileanna lánGhaeilge sa tír.

Díospóireacht tráthúil atá ann sa chomhthéacs seo faoi thodhchaí na Gaeilge, todhchaí atá ag brath go mór ar threoir trí phleanáil straitéiseach agus saineolach, ar bhonn náisiúnta agus áitiúil. Ach tá feidhmiú na pleanála ag brath ar an leibhéal úinéireachta a chineann gealsealbhóirí na Gaeilge a ghlacadh. Ní mór do phobal na Gaeilge agus do gach pobal áitiúil a bheith i gcroílár na mbeartas teanga a chuirfear i bhfeidhm.

Sa taighde seo déantar iniúchadh ar chóras na gaelscolaíochta mar mheán nádúrtha chun pobal teanga a chothú chomh maith le hiniúchadh ar an ról ba ceart a bheith ag an bpobal áitiúil i gcothú na gaelscolaíochta. Déantar an moladh ar son córas pleanáil teanga áitiúil a chuireann le héifeacht agus neart na ngaelscoileanna, agus a chothaíonn an Ghaeilge sa mhórphobal máguaird. Léirítear gur fearr do chóras mar seo a bheith fréamhaithe i mianta an phobail agus a bheith bunaithe ar phrionsabal agus ar fhealsúnacht na pleanála teanga ag leibhéal foirmeálta.

Déantar anailís ar mhúnla Glór na nGael, agus ar mhúnla Mentrau Iaith sa Bhreatain Bheag, mar mhúnlaí inchurtha do chóras beartais teanga ag leibhéal an phobail.

Trí mhodh oibre na gcásanna staidéir, tugtar léargas ar na riachtanais, na bearnaí agus na deiseanna atá ann do chothú pobail le Gaeilge thart timpeall ar an ngaelscolaíocht.

Déantar anailís ar dhá cheantar ina bhfuil bunscoileanna agus iarbhunscoileanna lánGhaeilge lonnaithe agus pobal le Gaeilge á fhorbairt i gcás ceann amháin daoibh, agus easnaimh ó thaobh na ngréasán tacaíochta ag leibhéal an phobail áitiúil sa chás eile.

Tionóladh agallaimh aonair le speisialtóirí sa réimse, idir phríomhoidí scoile, gníomhairí pobail Gaeilge agus saineolaithe acadúla leis an cheist faoi chaibidil a chíoradh.

I gCaibidil 7 leagtar amach conclúidí an taighde móide moltaí straitéiseacha. Moltar cur chuige comhpháirtíochta do dhréachtadh agus d'fheidhmiú Plean Náisiúnta Teanga, as a n-eascróidh mionbheartais pleanála teanga ag leibhéal an phobail áitiúil. Moltar go mbainfear leas as taithí na Mentrau Iaith, mar mhúnla inmholta do chur chun cinn na teanga ag leibhéal an phobail, ón mbun aníos. Déantar moladh ar son sprioc-champais phíolótacha a bhunú d'fhonn deiseanna nádúrtha d'úsáid na Gaeilge a chruthú agus d'fhonn leanúnachas trí Ghaeilge a éascú ón naíolann ar aghaidh go foghlaim fadsaoil.

Deimhníonn torthaí an taighde an ráiteas taighde, sé sin go bhfuil ról lárnach ag an ngaelscolaíocht i gcothú pobail teanga.

BUÍOCHAS

Is mian liom buíochas ó chroí a ghabháil le gach aon duine a chuir mé faoi agallamh sa taighde seo. Táim an-bhuíoch as an gcúnamh, an spéis a léiríodh sna ceisteanna agus an saineolas agus taithí phearsanta a roinneadh liom go flaithiúil. Is mian liom buíochas a léiriú ach go háirithe do John Walsh.

Táim go mór faoi chomaoin ag lucht na hOllscoile, na teagascóirí agus na Stiúrthóirí ar fad, Micheál Ó Cróinín ach go háirithe.

Mo bhuíochas speisialta do Phádraig, mo chomheagarthóir, as a chuid tacaíochta agus chúnamh fial flaithiúil foighneach i gcónaí. Is iontach an spreagadh a bhí, agus atá ann.

CLÁR	Lch.
Caibidil 1: Réamhrá	8
1.1 Réimse an Taighde	8
1.2 Na saincheisteanna	12
Caibidil 2: Cúlra agus Comhthéacs	13
2.1 Pleanáil Teanga don Ghaeilge	13
2.2 Léargas ar Ról an Stáit	15
2.3 Meath Teanga a Aisiompú agus Comhthéacs na Gaeilge	17
Caibidil 3: Pleanáil Teanga don Ghaeilge & Ról na Gaelscolaíochta	20
3.1 Dúshláin na Gaeilge agus an Córas Oideachais	20
3.2 Pleanáil Teanga agus an Ghaelscolaíocht	22
3.3 Ról na Gaelscolaíochta sa Phobal Áitiúil	26
3.4 Meath Teanga a Aisiompú agus Ról na Scoile	29
Caibidil 4: Cur chun cinn na Teanga ag Leibhéal an Phobail	30
4.1 An Teanga sa Phobal	30
4.2 Obair Phobail agus Ról an Stáit	32
4.2. Léargas ar na Mentraí Iaith, An Bhreatain Bheag	33
4.4 Léargas ar Glór na nGael	36
4.5 Léargas ar Comhluadar	38
4.6 Scéimeanna Teanga ag Leibhéal an Phobail in Éirinn	40
4.7 Léargas ar Sprioc-cheantair Roghnaithe	42
4.7.1 Cur chun cinn na Gaeilge i gCeantar Chrónáin, Cluain Dolcáin	42
4.7.2 Cur chun cinn na Gaeilge i gCeantar Dheisceart Chontae Átha Cliath	43
Caibidil 5: Modheolaíocht	46
5.1 An Modh Taighde	46
5.2 Na Spriocghrúpaí	48
Caibidil 6: Torthaí Taighde	51
6.1 Réamhrá	51
6.2 Torthaí na nAgallamh ó Spriocghrúpaí A – C	51
6.2.1 Pleanáil Teanga	51
6.2.2 An Ghaeilge sa Phobal Áitiúil	55
6.2.3 Ról na Gaelscolaíochta sa Phleanáil Teanga Áitiúil	59
6.2.4 Deiseanna Forbartha agus Comhoibrithe	61

6.3	Torthaí na nAgallamh ó Spriocghrúpa D	62
6.3.1	Tús agus Forbairt na Gaelscolaíochta sa Phobal	62
6.3.2	Ról na Gaelscolaíochta sa Phobal Áitiúil	62
6.3.3	Ról an Phobail Áitiúil sa Ghaelscolaíocht	64
6.3.4	An Ghaeilge sa Phobal Áitiúil	65
6.3.5	Deiseanna Forbartha agus Comhoibrithe	66
Caibidil 7: Tátail agus Moltaí Straitéiseacha		68
7.1	Achoimre agus Tátail	68
7.1.1	An Phleanáil Teanga	68
7.1.2	An Ghaeilge sa Phobal Áitiúil	70
7.1.3	Ról na Gaelscolaíochta sa Phobal Áitiúil	71
7.1.4	Dearcadh na bPríomhoidí	72
7.2	Moltaí Straitéiseacha	74
7.2.1	Plean Náisiúnta Teanga	74
7.2.2	Feasacht agus Fiontraíocht Teanga	75
7.2.3	GAELSCOILEANNA TEO.	76
7.2.4	Gaelchampas	77
7.2.5	Riachtanais Taighde	78
LEABHARLIOSTA		79
AGUISÍNÍ		83
	Aguisín A: Spriocghrúpa A	84
	Aguisín B: Spriocghrúpa B	86
	Aguisín C: Spriocghrúpa C	88
	Aguisín D: Spriocghrúpa D	90

Caibidil 1: Réamhrá

1.1 Réimse an Taighde

“For several decades now, successive governments have accepted that the sociolinguistic reality in Ireland would be extremely difficult to reverse. Therefore, policy in relation to Irish has been based on bilingualism” (Walsh, 2006).

Coincheap an-casta atá sa dátheangachas, agus gan soiléiriú ón Rialtas faoin gcineál dátheangachais is feiliúnaí do chomhthéacs nó comhthéacsanna teangeolaíochta na Gaeilge, is deacra fós an polasaí céanna Stáit a chur i bhfeidhm. In éagmais plean náisiúnta comhtháite don Ghaeilge, tá dúshlán ollmhóra ann do chur chun cinn na Gaeilge mar theanga bheo sa tsochaí, ach go háirithe i dtaobh an easpa pleanála agus comhthéacs atá ann d’úsáid na Gaeilge lasmuigh de gheata na scoile, agus ag aois fágála na h-iarbhunscoile. Deir Ó Riagáin,

The maintenance of more or less stable rates of bilingualism over recent decades is therefore due more to the capacity of the schools to produce competent bilinguals rather than the capacity of the bilingual community to reproduce itself. Until recently, the educational system would appear to have been able to fulfil this task. However, more recently the pattern appears to have been changing (In Fishman, 2001: 204).

Go stairiúil, ba i réimse an oideachais is mó a glacadh na mionchinntí ba ghá chun feidhm phraiticiúil a thabhairt do stádas bunreachtúil na Gaeilge (Ó Riain, 1994:47). Ardaítear an cheist, áfach, an mbeidh sé aitheanta ag lucht dréachta beartas i mbun na pleanála teanga sa chomhthéacs comhaimseartha go bhfuil ról lárnach ag an gcóras oideachais ann, agus an aithnítear an gaelscolaíocht mar bhunchloch na pleanála teanga?

In ainneoin na ngníomhaíochtaí fiúntacha de chuid eagraíochtaí, gníomhairí agus coistí Gaeilge ar fud fad na tíre ar son cothú na Gaeilge i réimsí éagsúla, réimse an ghaeloideachais san áireamh, tá rath teoranta leis an dul chun cinn de dheasca an easpa pleanála - “Ní féidir a rá go bhfuil pleanáil teanga ar siúl faoi láthair [...] Ní hionann sraith tograí, is cuma cé chomh rafar, agus pleanáil teanga. Ní hionann iarrachtaí comhthreormhara agus dul chun cinn córasach” (Ó Murchú, 2003:58).

Ach céard is pleanáil teanga ann?

Disciplín óg atá sa phleanáil teanga sa chomhthéacs acadúil agus feidhmiúil. Maítear gur tháinig ann don disciplín ag an am céanna leis an tsochtheangeolaíocht chomhaimseartha, rud atá deimhnithe trí úsáid an choincheapa *sochtheangeolaíocht fheidhmeach* ag Fishman do choincheap na pleanála teanga ó na seachtóidí ar aghaidh. Cabhraíonn an sainmhíniú, a deir Ó hIfeárnáin (2006), chun a léiriú nach féidir aon phleanáil teanga chumasach a chur i bhfeidhm gan bunús taighde cuí mar thaca ar chomhthéacs pobal na teanga (3).

Déanann Ager (2001) idirdhealú idir theanga mar uirlis chumarsáide, agus teanga mar ábhar ina mbíonn meoin agus mothúcháin ag daoine, ag pobail agus ag stáit faoi (2). Is sa dara chiall is mó a úsáidtear na téarmaí ‘pleanáil teanga’ nó ‘polasaí teanga. Is pleanáil oifigiúil, faoi chúram an údaráis pholaitiúil, atá i gceist le polasaí teanga, agus bíonn comparáidí soiléire ann le foirm ar bith de pholasaí poiblí.

Ba é Kloss sa bhliain 1969, a bhaist *an phleanáil chorpais* agus *an phleanáil stádais* ar an idirdhealú idir gnéithe teangeolaíochta na pleanála teanga agus na gnéithe a dhíríonn ar stádas sóisialta na teanga a athrú (Ó hIfeárnáin, op.cit:5). Ag tógáil ar an idirdhealú seo, leathnaigh Cooper (1989) agus Haarmann (1990) na coincheapa agus forbraíodh an tríú réimse feidhmiúcháin, *pleanáil don insealbhú agus don ardú gradaim*. I bhfocail Uí Ifeárnáin, tá an-tábhacht leis an mír bhreise seo i gcomhthéacs na pleanála teanga do theanga mhionlaigh ar nós na Gaeilge. Deir sé, “Is dhá chuid d’aon ghnó amháin iad an phleanáil stádais agus an phleanáil chorpais, agus tá dlúthbhaint idir an phleanáil stádais agus pleanáil an insealbhairthe” (ibid.). Creideann Haarmann gur féidir an t-ardghradam a

chruthú le go mbeidh bá an phobail leis an bpleanáil i réimsí an chorpais, an stádais agus an insealbhaithe.

Bíonn tionchar ag an bpleanáil insealbhaithe ar shealbhú, athshealbhú agus ar chothabháil teanga. Cuireann Ager ‘scéim cuntasaíochta’ Cooper (1989) i bhfeidhm a shoiléiríonn go gcuimsíonn anailís ar phleanáil teanga ocht ngné, mar a leanas:-

“What *actors* attempt to influence what *behaviours* of which *people* for what *ends*, under what *conditions*, by what *means*, through what *decision-making process*, with what *effect*?” (op.cit:6).

Is iad an trí chineál aisteora a bhaineann le saincheisteanna teanga ná saoránaigh aonair, an pobal agus an Stát. Molann Ager úsáid an téarma i gcomhthéacs gníomhaíocht rialtais agus Stáit amháin. Maidir le brí an téarma ‘pleanáil’, tá dhá leibhéal tionchair ann, dar leis – pleanáil don úsáid pearsanta, agus pleanáil d’úsáid daoine eile. Déantar iarracht tríd an bpleanáil teanga dul i gcion go córasach ar iompar teanga an duine aonair nó an teaghlaigh aonair agus tríd sin, dul i bhfeidhm ar an bpobal teanga le go n-iomprófaí ar an sprioctheanga a úsáid go forleathan (Spolsky & Cooper, 1991).

Agus é ag labhairt i gcomhthéacs na staire, deir Ó Cróinín (2005) nach mór a admháil go bhfuil dlúthbhaint idir cumhacht agus labhairt teanga, nach féidir a dheighilt óna chéile. Cuireann an gaol idirspiléach seo freagracht ní amháin ar an rialtas ach ar na saoránaigh aonair freisin. Cuireann sé focail De Valera i gcuimhne dúinn faoin bhfreagracht seo, “Ach is é an pobal sa deireadh a shlánóidh an Ghaeilge agus [...] titeann a chion féin den dualgas i leith na teanga ar gach aon duine againne [...] go pearsanta” (50). Cé go bhfuil freagracht áirithe ar an duine aonair, meabhraíonn sé dúinn nach bhfuil sé réadúil gan tionchar agus brú na bhfórsaí sóisialta seachtracha ar an teanga a chuir san áireamh. Tá blas na fírinne ag baint níos mó le ráiteas Uí Riain nuair a deir sé, “Ní fíor go labhraíonn an duine aonair pé teanga is mian leis. Glacann sé le cinneadh réamhdhéanta na sochaí – na noirm úsáide” (In Ó Cróinín, *ibid.*). Is é seo an dúshlán is mó atá ann do rialtas na tíre agus lucht dréachta beartais don Ghaeilge, ná na noirm úsáide seo a chruthú agus a

chothú don Ghaeilge le go mbeidh deiseanna nádúrtha ann dá húsáid go forleathan i bpobail áitiúla na tíre seo.

Labhraíonn Ó hIfearnáin i dtéarmaí *beartas teanga an phobail*, a bhfuil trí bhunghné ag baint leis: an idé-eolaíocht teanga, an cleachtas teanga, agus an tslí a dhéantar an dá ghné sin a bhainistiú. Dá réir sin, ní leis na húdaráis pholaitiúla amháin an beartas teanga, ach leis an bpobal urlabhra chomh maith (op.cit). Deir sé go raibh beartas teanga riamh ann, sa mhéid is go mbíonn an pobal ag déanamh rogha gach lá maidir lena dteanga labhartha, bíodh sé ag leibhéal comhfhiosach nó de thoradh ar mhúnla nó iompar coiteann an phobail. Caithfear a chur san áireamh, áfach, nach “i gcónaí a bhíonn an cheannasaíocht uile ag an bpobal teanga ar chinniúint a urlabhra féin” agus go mbíonn tionchar ag athróa seachtracha eile sa tsochaí (2).

Baintear leas as an téarma *pleanáil teanga*, a deir Ó hIfearnáin nuair is údarás agus smacht atá i gceist agus socruithe a chur i bhfeidhm. Is éard atá sa *bheartas teanga* ná úsáid na teanga ó thaobh an phobail de, ón mbun aníos, agus na modhanna a ndéantar an t-iompar teanga sin a stiúradh, agus “is fearr an téarma *bainistíocht ar phleanáil* sa chomhthéacs seo ar an ábhar go dtugann sé an chéad áit d’iompar an phobail teanga seachas do thoil na n-údarás pleanála, cé go dtuigtear, gan amhras, nach ann do bhainistiú gan bainisteoir” (ibid:7). Is é an beartas teanga atá lárnach don phróiseas, agus is cuid dá thoradh an bainistiú teanga, nó an normalú teanga, mar a thugtar air. Eascraíonn riachtanais an idirdhealaithe seo as athraithe ar nádúr na sochaí sibhialta, a deir sé.

I gcomhthéacs na Gaeilge, molann an t-údar díriú ar an gcoincheap gaolmhar le *pleanáil teanga*, *beartas teanga*, atá níos lárnaí i saol an duine agus an Stáit.

Go stairiúil, is ar an gcóras oideachais is mó a chuirtear oll-fhreagracht athnuachana cumais sa teanga. Ach tá tionchar teoranta ag an gcóras oideachais ó thaobh úsáid na teanga a chothú lasmuigh de gheataí na scoile. Cé go bhfuil scoileanna lánGhaeilge eiseamláireacha ann sa phobal ó thaobh chur chun cinn na Gaeilge sa phobal máguaird, tá deis á cailliúint i ngeall ar an easpa comhairíochta idir earnáil na gaelscolaíochta agus an

gnáthphobal áitiúil. Is iomaí cúiseanna a d'fhéadfaí a áireamh leis seo, ina measc easpa feasachta, ón dá thaobh, ar thábhacht agus ar thionchar na scoileanna sa cheist seo chomh maith le heaspa acmhainní inmheánacha ag scoileanna chun dul i ngleic leis ná chun deiseanna comhoibrithe a chothú sa cheantar. Réiteach amháin chun dul i ngleic leis na dúshláin seo ná treoir straitéiseach agus cúnamh praiticiúil an Stáit trí dhréachtadh agus feidhmiú beartas teanga, ag leibhéal an phobail, mar chuid d'oll-phlean náisiúnta don Ghaeilge.

1.2 Saincheisteanna

Is iad an dá phríomh saincheist atá lárnach don cheist taighde seo ná:-

- ☉ Cén ról atá nó ba ceart a bheith ag an ngaelscolaíocht sa phleanáil teanga áitiúil?
- ☉ Cén ról atá nó ba ceart a bheith ag an bpleanáil teanga áitiúil i gcothú na gaelscolaíochta?

I measc na saincheisteanna tánaisteacha, áirítear:

- ☉ Cén meon atá ann i dtaobh ról na gaelscolaíochta i gcur chun cinn na teanga sa phobal áitiúil?
- ☉ Cén meon atá ann i dtaobh buntáistí, dúshláin, bearnaí agus deiseanna d'úsáid na Gaeilge sa phobal áitiúil?
- ☉ Cé air a bhfuil an cúram nó ba ceart an cúram a bheith?
- ☉ Cén nasc a fheictear idir na struchtúir tacaíochta atá ann sa cheantar i dtaobh chur chun cinn na Gaeilge, agus an ghaelscoil?
- ☉ Cén éifeacht atá ag na gréasáin seo i mbunú agus i mbuanú gaelscoileanna?
- ☉ Conas tógáil ar na deiseanna comhpháirtíochta agus comhoibrithe atá ann?

Is é cuspóir an taighde seo ná go léireofar an ráiteas taighde, sé sin go bhfuil ról lárnach ag an ngaelscolaíocht i gcothú pobail teanga.

Caibidil 2: Cúlra agus Comhthéacs

2.1 Pleanáil Teanga don Ghaeilge

D’ainneoin staid láidir na teanga de réir na Bunreachta “is beag beartais cinnte don Ghaeilge atá le sonrú” (Ó hIfearnáin, op.cit:26).

Aithnítear an deacracht a bhaineann le aon bhainistíocht cheart teanga a dhéanamh gan fios cruinn a bheith againn ar céard go díreach atá le bainistiú i bhfolús taighde eolaíochta chuí ar idé-eolaíocht agus ar chleachtas an phobail i leith na Gaeilge agus an Bhéarla. Deir Ó hIfearnáin “Agus beartas teanga le h-ullmhú do phobal na Gaeilge agus do na foghrúpaí réigiúnacha agus sóisialta ar cuid den phobal sin iad, is gá an cleachtas teanga a thuiscint agus bainistíocht chuí a dhéanamh dá réir” (8).

I gcomhthéacs idí-eolaíochta agus cleachtas teanga mhuintir na hÉireann, tagraíonn sé do na suirbhéanna náisiúnta (1973,1983 agus 1993) a léiríonn go bhfuil tromlach de mhuintir na hÉireann compordach faoi shuíomh na Gaeilge sa chóras oideachais agus ina saol féin (11). D’fhéadfaí a mhaíomh gur léiriú ar idé-eolaíocht teanga atá i dtorthaí na suirbhéanna sin, nó gur léiriú níos mó é ar bheartas teanga cheal bainisteora atá ann (Spolsky, In Ó hIfearnáin:11). Bíonn tionchar díreach ag an idé-eolaíocht teanga ar chleachtas teanga an phobail. Bíonn meascán d’idé-eolaíocht mharbhánta agus ghníomhach i ngach pobal, ach mar a mheabhraíonn Ó hIfearnáin dúinn, ní bhíonn mhuintir na hÉireann, go ginearálta, an-ghníomhach i ndíospóireachtaí teanga. Is gá tuiscint a bheith ag lucht dréachta beartais ar idé-eolaíocht teanga an phobail, agus iad ag iarraidh dul i bhfeidhm go dearfach ar chleachtas teanga an phobail. Ní mór an bearna idir pleanáil agus an cleachtas sotheangeolaíochta a sheachaint, “If language planning is out of step with sociolinguistic practice it is unlikely to achieve its stated aim” (Cheshire, 1995:45).

I gcás na Gaeilge tá fonnadhaintí éagsúla pholasaí teanga i gceist, le toisí éagsúla, ag brath ar an dá phobal teanga – pobal na Gaeltachta agus an pobal teanga (na gréasáin úsáideoirí) atá lonnaithe lasmuigh di. I gcomhthéacs na Gaeltachta, go stairiúil, úsáideadh coincheap an chaomhnaithe teanga don phleanáil teanga, agus sa Ghalltacht úsáideadh coincheap na hathbheochana teanga, cé gur léir nach bhfuil na coincheapa seo cruinn i gcomhthéacs teangeolaíochta na Gaeilge anois.

As na múnlaí ar fad éagsúla, atá comhghaolmhar, molann Mac Donnacha (2000) múnla comhtháite don phleanáil teanga mar an cur chuige is feiliúnaí don Ghaeilge. Séard atá sa mhúnla comhtháite ná samhail in-oiriúnaithe don leibhéal náisiúnta, réigiúnach agus pobail. Sa mhúnla seo tá dhá chineál gníomhaíochtaí i gceist le straitéis teanga a cheapadh agus a chur i bhfeidhm, eadhon príomh ghníomhaíochtaí agus gníomhaíochtaí tacaíochta. Is dhá chuid de phríomh ghníomhachtaí den mhúnla seo iad cumas agus úsáid, maraon le meon an phobail, buanú agus cothú an phobail teanga agus an teanga a chur ar aghaidh go h-idirghlúineach. Ní sheasann aon cheann de na ghníomhaíochtaí seo leo fhéin, gan tacaíocht na mbunphrionsabail caomhnaithe teanga.

Laistigh de chreatlach an mhúnla seo, aithníonn Mac Donnacha an t-aistriú idirghlúineach mar phríomhsprioc d'iarracht cothabhála teanga ar bith. Is modh eile é an córas oideachais, a deir sé, chun an teanga a chur ar aghaidh go dtí an chéad ghlúin eile, ach, “While this is an important element of any language planning intervention, its effectiveness in passing on the language to the next generation is limited by its nature and, even when done efficiently, cannot be seen as an end in itself” (16). Chun lán-éifeacht an chórais oideachais a bhaint amach chun leasa cumais an pháiste, tá gá le tacaíocht agus úsáid na teanga mar theanga theaghlaigh. Cé go n-aithníonn an t-údar éifeacht choibhneasta an tumoideachais, ní chreideann sé go gcuireann sé le fás orgánach líon cainteoirí na teanga.

Beidh rath próiseas na pleanála teanga ag brath, a deir Mac Donnacha, ar mheascán saincheisteanna neamhtheangeolaíochta, ar a n-áirítear polaitiúla, agus na hacmhainní a

bheith ar fáil, agus ar shaincheisteanna teangeolaíochta, ar a n-áirítear an saineolas a bheith ar fáil, cineál na n-eagraíochtaí a bheadh ag plé leis, agus cúinsí na teanga.

Molann Ó Murchú, (2006) go ndéanfaí idirdhealú sa phleanáil teanga idir plean nó polasaí cuimsitheach a luíonn isteach a bheag nó a mhór le pleananna nó polasaithe eile, ag aon leibhéal – áitiúil, réigiúnda, náisiúnta – rud nach follasach in Éirinn faoi láthair, idir sin agus tionscadail teanga a mbíonn aidhm nó fócas níos teoranta leo i gcomhthéacs an phobail ina iomláine, ar nós naíonra nó club. Is ar thionscadail, ar thionscnaimh, ar scéimeanna seachas ar phlean teanga is mó atá ar dtaithí go fóill (126).

2.2 Léargas ar Ról an Stáit

Aithníodh i measc moltaí Thuarascáil Choimisiúin na Gaeltachta (2002) gurbh gá

- go ndéanadh an Rialtas polasaí Stáit a bheachtú a dhearbhódh athréimniú na Gaeilge mar theanga náisiúnta (Moladh 6);
- plean náisiúnta don Ghaeilge a ullmhú agus a fheidhmiú (Moladh 7); agus
- córas don phleanáil teanga ar bhonn náisiúnta a bhunú de réir na gcleachtas idirnáisiúnta is fearr (Moladh 16).

Níor cuireadh na moltaí sin i bhfeidhm go fóill ná níl aon chur chuige don phleanáil teanga in Éirinn molta ag an Rialtas go fóill, atá bunaithe ar thaighde dúchasach ná ar dhea-chleachtais idirnáisiúnta.

Forbairt suntasach atá in Acht na dTeangacha Oifigiúla 2003, mar an chéad phíosa reachtaíochta a leagann síos próiseas pleanála reachtúil do na heagrais Stáit, chun soláthar seirbhísí poiblí sa Ghaeilge a chinntiú. Maítear gur bonn láidir don phleanáil teanga náisiúnta atá i bhfeidhmiú an Achta, a thugann comhthéacs agus cosaint d'éileamh ar chearta Gaeilge sa saol poiblí. Agus an tAire Ó Cúiv ag tagairt don easpa plean náisiúnta don Ghaeilge sa Dáil, deir sé, cé nach bhfuil plean i scríbhinn go fóill, “Tá plean againn, áfach agus tá an rud atá ar bun againn thar a bheith soiléir. Ar an gcéad dul

síos tá sraith reachtaíochta bhunúsacha tagtha i bhfeidhm faoi chúram an Rialtais seo a bhfuil gné láidir teanga ag baint léi” (30/3/06).

Agus é ag tagairt do chomhthéacs na Breatnaise, molann Williams (2005) nár cheart riamh go mbeadh nasc idir straitéis pleanála teanga agus reachtaíocht:

The drafting of parliamentary legislation is a very different skill from creating, marketing, empowering and enabling communities to activate a language plan that has the support of all the people, whether they speak the language or not (2).

Is é an príomhbhac atá ar dhul chun cinn i réimse na pleanála teanga ná an easpa comhordaithe agus idirdhealaithe maidir le rólanna na Ranna Stáit maraon leis na heagraíochtaí faoina gcúram chun Plean Náisiúnta Teanga a chur i bhfeidhm.

I bplécháipéis a d’fhógair Foras na Gaeilge go rabhadar féin ag ullmhú, aithníodh:-

- ☉ Fís aontaithe “do thodhchaí na Gaeilge go ceann fiche bliain nó mar sin”, chuimsitheach, chomhtháite le ról soiléir ag na páirtithe leasmhara,
- ☉ Úinéireacht uileghabhálach, agus
- ☉ Fóram leanúnach díospóireachta a chur ar fáil (Mac Donnacha, 2006:37),

mar spriocanna don phróiseas pleanála. D’fhógair an Foras go bhfuil i gceist go mbeidh torthaí an phróisis seo mar bhunús do threoir faoi na cinní infheistíochta agus maoinithe a bheas le glacadh sa todhchaí. Tá an cur chuige agus an fráma tagartha bunaithe ar mhúnla comhtháite na Gaeilge, mar atá forbartha ag Mac Donnacha (2000).

Bunaíodh an coiste comhairleach, Fóram na Gaeilge i 2004, chun aghaidh a thabhairt ar easnamh na pleanála teanga don Ghaeilge. Is é sainról an Fhórait ná forbairt phlean straitéiseach don Ghaeilge agus na tosaíochtaí straitéiseacha gearrthéarmacha do chaomhnú agus do chur chun cinn na Gaeilge laistigh den Stát. Tá ráiteas soiléir ón

Rialtas i ndáil le ról agus tábhacht na Gaeilge aitheanta mar ábhar tosaíochta, mar fhreagra ar mholadh 6 ó Choimisiún na Gaeltachta. Ábhar díomá é an moill os cionn ceithre bliana ar ráiteas físe ón Rialtas maidir le todhchaí na Gaeilge.

Bunaíodh an Chomhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta (COGG) faoi fhorálacha Alt 31 den Acht Oideachais 1998 tar éis feachtais a chuir Comhdháil Náisiúnta na Gaeilge, GAELSCOILEANNA TEO., agus Eagraíocht na Scoileanna Gaeltachta ar bun le go mbeadh sainstruchtúr ann le freastal a dhéanamh ar riachtanais oideachais na scoileanna Gaeltachta agus na scoileanna lán-Ghaeilge. Lasmuigh den chúram reachtúil a bhronn an Roinn ar COGG chun tairbhe na gaelscolaíochta, níl ról, fíis, tacaíocht ná feidhmiú beartais an Rialtais, nó go sonrach, na Ranna Oideachais agus Eolaíochta, soiléir ó thaobh córais na gaelscolaíochta.

2.3 Meath Teanga a Aisiompú agus Comhthéacs na Gaeilge

Is fó-chatagóir den mhúnla *Athrú Teanga a Aisiompú* é an phleanáil stádais, gníomh a fhaigheann Fishman (1991) locht air toisc a nádúr a bheith “overly identified with central government efforts, hardly the most likely or the most sympathetic auspices for minority RLS efforts” (381). Tá an próiseas *Athrú Teanga a Aisiompú* agus an scála GIDS, a dhéanann stádas na mionteangacha a mheas agus na hiarrachtaí lena gcosaint, antábhachtach i dtéarmaí feidhmiúla toisc an cur chuige saintreoraigh, seachas tuairisciúil. Forbraíodh an scála chun struchtúr a chur ar roghanna polasaithe (81).

Áiríonn Fishman réimse an teaghlaigh agus na comharsanachta i measc na réimsí is tábhachtaí agus is bunúsaí i bpróiseas chasta athbheochana agus athraithe teanga. Cuireann sé oll-thábhacht ar aistriú na teanga ó ghlún go glún (céim 6), i gcomhthéacs an phobail, na comharsanachta agus an teaghlaigh, “The intergenerational and demographically concentrated home-family-neighbourhood-community: the basis of mother-tongue-transmission” (ibid: 466). Tá an chéim seo níos deacra a phleanáil mar go mbaineann sé go dlúth le cinneadh coinsiasach na dtuismitheoirí agus baill aonair an phobail, murab ionann agus céimeanna 4 agus 5, ina dhéantar iarrachtaí foirmeálta an

teanga a chomhtháthú sa chóras oideachais, agus sa chóras tumoideachais, ach go háirithe.

Aithníonn Fishman an deacracht le céim 6, nuair a deir sé: “This is among the hardest language planning goals to accomplish [. . .] the informality and spontaneity of everyday life does not lend itself to excessive planning and efforts to impose such planning easily divest it of the bonds of emotion and intimacy that are the very essence of its being and of mother tongue bonding in particular” (ibid:112). Tríd an chéim seo, ba cheart an mhionteanga a bheith ina gnáththeanga don chaidreamh neamhfhoirmeálta, sóisialta idir an trí ghlún den chlann, maraon le bheith mar theanga chaidrimh do chairde, comharsana agus don phobal máguaird. Tá an staid seo ag brath go mór ar dhaoine óga chun a gclann féin a thógáil leis an sprioctheanga. Tá an chéim seo an-deacair nuair nach cainteoir na sprioctheanga gach ball den chlann.

Institiúid chomhlántacha iad na h-institiúid baile – scoil – pobal, atá i gcoirlár ceist inmharthanachta na Gaeilge. Deir Fishman, nach dtógann dea-thoil amháin, ná cumas, ná fiú úsáid na teanga go sóisialta, go huathoibríoch “the basic building blocks of home-family-neighbourhood-community life that alone can lead to intergenerational language transmission” (130). Chun go dtarlóidh an t-aistriú ó ghlún go glún, caithfidh na h-iarrachtaí aisiompaithe teanga a bheith dírithe go sonrach ar chéim 6 “and even that may not do the trick without considerable persistence and ingenuity.”

Cé go n-aithníonn Ó Riagáin an deacracht a bhaineann le hoiriúnú an mhúnla do chás na Gaeilge, deir sé “From the outset, it seems fair to say that Irish language policy incorporated, to varying degrees, practically all of the ‘stages’ in Fishman’s model” (In Fishman, 2001: 196). Ardaíonn Fishman an cheist, i bhfianaise beagnach trí cheathrú chéid de chomhtheip dheonaigh agus Rialtais chun teanga choitianta labhartha a dhéanamh den Ghaeilge, agus go háirithe i ndiaidh deireadh a chur leis an gcur chuige ‘scéimeanna pobail’ sna hochtóidí (*cf.* 4.6), “as to whether that is really a feasible goal anymore, or whether the intergenerational transmission of school Irish as a second (or third) language isn’t all that should be generally aimed at” (143).

Agus é ag déanamh coimriú ar na h-iarrachtaí aisiompaithe mheath teanga don Ghaeilge, impíonn sé, in ainneoin na bhfallaíochas ag leibhéal an Stáit agus an díomá ag leibhéal an phobail, nár chaill na gníomhairí teanga riamh an dóchas,

There has been a surfeit of governmental bureaucracy and monopolization of support or control, but local voluntary initiatives still continue unabated and have, in recent years, begun once again to stress truly basic issues and stages and to recognize that local voluntary efforts are often in a better position to achieve breakthroughs than are ponderous, costly, centrally controlled, nationwide efforts (142).

Caibidil 3: Pleanáil Teanga don Ghaeilge agus Ról na Gaelscolaíochta

3.1 Dúshlán na Gaeilge agus an Córas Oideachais

Próiseas casta is ea sealbhú teanga agus tá ceisteanna móra ann roimh thodhchaí na Gaeilge mar theanga bheo in Éirinn. Chuir an Coimisinéir Teanga leis an díospóireacht ar an ábhar seo agus é ag tagairt don infheistíocht ollmhór Stáit atá déanta sa teanga agus in ainneoin sin, an gá atá le hathbhreithniú cuimsitheach fuarchúiseach ar gach aon ghné d'fhoghlaim agus de mhúineadh na Gaeilge (Tuarascáil Tionscnamh, 2004).

Léiríonn tuarascáil Chomhairle na hEorpa (2006), go bhfuil tiomantas na n-eagraíochtaí Gaeilge chun tabhairt faoi chur chuige nuálaíoch don phleanáil teanga follasach, aithnítear ról an chórais oideachais "... since societal language shift in the Irish context seems to be contingent to a large degree upon instructed language acquisition" agus na deacrachtaí atá ann "Irish language organizations have definite and interesting ideas on language planning, but there is no overall coordinating language planning structure, however, to liaise their activities with the educational structures" (20).

Is léir go bhfuil ról ag na scoileanna lánBhéarla sa phleanáil teanga ó thaobh teagasc na Gaeilge de, agus tá poitéinseal ollmhór ann do ról níos lárnaí don Ghaeilge i dteagasc ábhair eile trí mheán na Gaeilge. Léiríonn tuarascáil Chomhairle na hEorpa thuasluaite go bhfuil éiginnteacht ann maidir le rólanna agus freagrachtaí sa chóras oideachais toisc "the growth of the all-Irish schools has tended to obscure the important potential role of the English-medium schools in language planning" (21). Tá tacaíocht láidir léirithe i measc an phobail don tumoideachas in Éirinn (25%), de réir torthaí taighde na tuarascála seo, "Attitudes towards immersion seem to be ambiguous" (46). Sa cháil seo, is fiú a nótáil nach n-aithníonn an Roinn Oideachas agus Eolaíochta teoiric ná cleachtas iomlán an tumoideachais.

D'fhoilsigh an Comhairle Náisiúnta Churaclaim agus Measúnachta (CNCM) páipéar comhairliúcháin, Meitheamh 2006, a fháiltíonn roimh aighneachtaí ar mhaithe le hullmhú treoirlínte d'fhorbairt na teanga agus na litearthachta i mbunscoileanna ina bhfuil an Ghaeilge mar mheán le cur faoi bhráid an Aire Oideachais. Beidh impleachtaí mhóra ann don tumoideachas, agus do thodhchaí na teanga ag gach leibhéal oideachais ag eascairt as na treoirlínte seo. Faraor, tá na treoirlínte seo á n-ullmhú i bhfolús taighde eolaíocht dúchasach ar dhea-chleachtas an tumoideachais.

I measc na saincheistanna atá aitheanta sa tuarascáil, áirítear conas is féidir le gaelscoileanna caomhnú teanga agus/nó athbheochan teanga:-

1. a chur san áireamh nuair a bhíonn bearta teanga á cheapadh acu (43),
2. a chur chun cinn nuair nach bhfuil ach tacaíocht teoranta á fáil ón mbaile agus ón bpobal (44).

Mar bhunús leis an dara cheist, luann an tuarascáil go bhfuil codarsnachtaí sna torthaí taighde a scrúdaíonn tionchar na gaelscolaíochta i gcaomhnú teanga go náisiúnta agus sa phobal. In ainneoin na gcodarsnachtaí áfach, aithníonn an tuarascáil go gcaithfidh naisc a bheith ann idir “teanga na scoile agus pobal a labhraíonn an teanga sin”. É sin aitheanta, “I gcás na ngaelscoileanna is beag deis a bhíonn acu naisc a dhéanamh le pobal labhartha Gaeilge” (ibid.).

Ó thaobh dúshlán na Gaeilge mar ábhar scoile, réamhaithin Ó Riagáin, (1997: 211) an baol atá ann don teanga mar ábhar éiginnteach scoile, “There is now a clear possibility that Irish as a school subject will revert to its pre-independence status as a voluntary subject.’ Meabhraítear dúinn nach amháin go bhfuil sé baolach, ach “Nor is it easy, in political terms, to move from a universal policy, which has been in operation for 70 years, to one which is more selective without seriously damaging public confidence in the overall policy objective” (Tovey, 1988:67).

Is tríd an córas oideachais is mó gur féidir tionchar a imirt ar leibhéal cumais sa teanga. Rialaíonn cumas sa teanga leibhéal na húsáide, ach tá a mhalairt fíor freisin – rialaíonn an úsáid go mór an leibhéal cumais. De réir mar a thiochfaidh fás ar an leibhéal úsáide tiochfaidh fás ar fhéinmhuinín an phobail agus neartóidh meoin an phobail, leibhéal úsáide agus minicíocht úsáide na Gaeilge. Ní mór é seo a aithint in aon feachtas pleanála teanga.

3.2 Pleanáil Teanga agus an Ghaelscolaíocht

Ba é an polasaí leathnú teanga san oideachas a bhí laistiar de chuid mhaith d'iarrachtaí phleanáil teanga i leith athréimniú na Gaeilge ó aimsir bhunú an Stáit i leith (Ó Riain op.cit:93).

Ardaítear an bhuncheist, cén ról a imríonn an t-oideachas, i gcothabháil agus in athghiniúint na Gaeilge agus i bhfairsingiú dátheangachas éifeachtach. Ó na fichidí cuireadh ualach na hathbheochana ar an gcóras oideachais sa tír seo, agus ar mhúinteoirí sna bunscoileanna, ach go háirithe, agus na scoileanna mar phríomhmhodh do chur i bhfeidhm polasaithe, “Since the inception of the Irish Free State in 1922, the education system has been identified and used as a corner stone of the movement for the revitalization of Irish. In fact, the espoused planning policies for revitalization devolved almost entirely on the schools” (Coady, Ó Laoire, 2002: 143).

D'eascair dhá mhúnla de scoileanna as na polasaithe athbheochana seo, eadhon, scoileanna le Gaeilge mar ábhar teagaisc éigeantach, agus scoileanna le Gaeilge mar mheán teagaisc iomlán (Coady, 2001: 1).

Faoi 1935, bhí an Ghaeilge mar ábhar scoile ag gach dalta scoile agus bhí roinnt ábhar eile á dteagasc trí Ghaeilge ag 56% de dhaltaí meánscoile (Comhairle na Gaeilge, 1974). Faoi na daichidí, b'ionann líon na ngaelscoileanna lasmuigh den Ghaeltacht agus 4% de líon iomlán na mbunscoileanna sa tír. Cé gur aithníodh nuair a bunaíodh an Stát gur cranntaca riachtanach d'aon pholasáí dearfach i leith na Gaeilge é an t-oideachas trí mheán na Gaeilge agus gur tosaíodh ar bheartais chun a chinntiú go leathnófaí úsáid na

Gaeilge sna scoileanna, tháinig meath tubaisteach ar an iarracht le linn na gcaogaidí ar chúiseanna éagsúla (uí Bhraonáin, 1993:18), agus lean an meath ar aghaidh go dtí na seachtóidí. Le linn na daichidí agus na gcaogaidí chuir an Coimisiún um Athbheochan na Gaeilge in iúl, “that revitalization would be retarded until such a time as a practical day-to-day use of the language outside of the schools was encouraged and fostered, a factor that was largely ignored in the early planning policies” (1964:144).

Le foilsíú Páipéar Bán an Choimisiúin i 1965, léirigh an Rialtas an tuiscint air nach bhféadfadh leis na scoileanna amháin an t-ualach seo a iompar ná an meath teanga a aisiompú. Bunaíodh an foras Stáit, Comhairle na Gaeilge, chun an Ghaeilge a chur chun cinn agus a leathnú lasmuigh den chóras scolaíochta. De réir uí Bhraonáin (1993) níor léiríodh cearta teanga saoránaigh nuair a rinneadh réasúnú ar shaoráidí oideachais sa tréimhse seo. Mar thoradh, “the role of the education system was de-emphasized, and language policy became increasingly decentralized” (Coady:3).

De réir tuarascáil Chomhairle na hEorpa ar Phróifíl Teangacha san Oideachas in Éirinn (2006), tá polasaithe cothabhála agus athbheochana na Gaeilge glactha ag na húdaráis polaitiúla chun chur i gcoinne an mheatha leanúnach in úsáid agus aistriú na teanga ó ghlún go glún. Áirítear ina measc:-

1. An tacaíocht a thugtar d’eagraíochtaí deonacha agus neamh-rialtais a bhfuil d’aidhm acu an t-oideachas a chur chun cinn, agus
2. An tacaíocht a thugtar do bhunú agus feidhmiú scoileanna lánGhaeilge lasmuigh den Ghaeltacht (17).

Ardaítear an cheist, áfach, an tacaíocht réamhghníomhach atá ann, nó freagairt do spreagadh agus éileamh ó ghníomhairí teanga/saoránaigh. Creideann Ó Riagáin (1997) go léiríonn an rialtas tacaíocht d’fhorleathnú ghluaiseacht na scoileanna lánGhaeilge. Ag leibhéal feidhmiúcháin na bpolasaithe thuasluaite, áfach, tá an cineál agus líon na tacaíochta doiléir, ach go háirithe do na heagraíochtaí deonacha agus Gaeilge a bhfuiltear

ag tagairt dóibh. Dealraítear gur luach nó tacaíocht siombalach atá ann níos mó ná fíorthacaíocht fheidhmiúcháin de réir a mbeartas.

Is é meon Coady agus Ó Laoire (op.cit.) ná go léiríonn polasaí oideachais na Roinne Oideachais agus Eolaíochta nach bhfuil ardleibhéal dátheangachais mar thoradh riachtanach ná inmhianta d'oideachas in Éirinn. Má aithnítear ardleibhéal dátheangachais mar thoradh inmhianta, ní mór leibhéal níos airde tacaíochta a léiriú do na gaelscoileanna. Deir siad, “If the language-policy objectives and ideology of fostering bilingual proficiency are to be taken seriously, future educational policies should support and encourage the ongoing efforts of educators, students and parents of the gaelscoileanna movement. These should match the objectives of language policy in a complete language-planning effort.” (opid:157). Anuas air sin, braitheann na húdair go bhfuil bearna suntasach idir iarrachtaí d'fáraithe an bheartais teanga náisiúnta agus idir beartais oideachasúla fáraithe na Roinne Oideachais agus Eolaíochta, “Whereas the national language policy espouses Irish-English bilingualism, corresponding educational policies and supports toward Irish-medium schools are being curtailed” (154).

In ainneoin an easpa tacaíochta ón Stát i leith na ngaelscoileanna a bhraitear, tá fás leanúnach ag teacht ar líon na ngaelscoileanna, ó 11 i 1972 go 126 i 2006 sna 26 contae (eolas ó GAELSCOILEANNA TEO.). Gluaiseacht atá ann a d'eascair go h-iomlán ó dhíograis an phobail seachas ó pholasaí an Stáit. Míníonn Ó Laoire (1995) fás na ngaelscoileanna sna hochtóidí mar thoradh ar thuiscint na dtuismitheoirí ar bhuntáistí an tumoideachais, buntáistí a bhí níos leithne ná buntáistí teangeolaíochta. Bunaíodh GAELSCOILEANNA TEO. i 1973 mar eagraíocht deonach náisiúnta chun tacaíocht a thabhairt d'fhorbairt na scoileanna lánGhaeilge. Tugann an eagraíocht spreagadh, comhairle agus tacaíocht phraiticiúil don phobal, nó don duine sa phobal, a chinneann scoil a bhunú. Feidhmíonn GAELSCOILEANNA TEO. ar mhianta an phobail agus mar chomhairleoir neamhspleách don phobal agus don Aire Oideachais. Molann GAELSCOILEANNA TEO. go mbeidh beartas leagtha amach ag an Roinn ar an tumoideachas, beartas atá fréamhaithe i dtuiscint eolaíoch agus saineolach ar fheasacht,

teoiric agus ar chleachtas an tumoideachais i gcomhthéacs na Gaeilge chun na constaic atá ann sa phróiseas bunaithe agus buanaithe scoileanna lánGhaeilge a sháru.

Constaic suntasach aitheanta ag Coady agus Ó Laoire (op.cit.) ná an bearna idir pholasaí an rialtais an dátheangachas a chur chun cinn sa tsochaí, agus idir na tacaíochtaí agus na hacmhainní atá de dhíth chun curaclam a chur i bhfeidhm a fhorbraíonn cumas dátheangach. Ach in ainneoin na constaice seo, “The potential of Gaelscoileanna to impact Irish-English bilingualism in Ireland is significant. To realize that goal, both schools and policy makers need to envision that goal as falling within their purview” (153). De réir Cummins, (1988, In Coady, Ó Laoire: 156) is iad na gaelscoileanna an rogha is éifeachtaí agus is cost-éifeachtaí atá ar fáil chun tacú leis na spriocanna polasaithe náisiúnta chur chun cinn na teanga. Seasann na scoileanna lánGhaeilge atá iomlán buanaithe mar thascumar neamhshaothraithe teanga don phobal.

Foilsíodh torthaí Harris le déanaí (Meitheamh 2006), inar rinneadh suirbhé ar inniúlachtaí sa Ghaeilge i trí saghas scoile atá ag freastal ar chomhthéacsanna éagsúla teanga. Sna gnáthscoileanna léirítear meath tromhcúiseach i gcaighdeán na Gaeilge, rud atá an-bhaolach i dtéarmaí chothabhála agus athnuachana teanga (ibid:165). I gcás na ngaelscoileanna, léirítear go n-éiríonn le páistí ard-mháistreacht a bhaint amach i labhairt na teanga, agus gur córas sár-éifeachtach atá i gcóras na gaelscolaíochta. I measc moltaí straitéiseacha Harris, áirítear plean gníomhaíochta náisiúnta láidir faoi réir cleachtadh fadtréimhseach i bpleanáil oideachais agus teanga. Moltar go gcuirfear le líon an teagaisc a dhéantar trí Ghaeilge i ngnáthscoileanna, go lorgófaí tacaíocht ó thuismitheoirí ar bhonn áitiúil agus go gcuirfí le forbairt d’fhoirmeacha an tumoideachais i ngnáthscoileanna. Deimhníonn na torthaí taighde seo gur cuidiú mór ó thaobh an teanga a neartú go náisiúnta iad na scoileanna lánGhaeilge. Trí líon substaintiúil daltaí a chur ar fáil a bhfuil leibhéal arda oilteachta acu, d’fhéadfadh scoileanna lánGhaeilge a bheith ag dul thar thairseach fhíorthábhachtach maidir le bheith ag cur le líonraí labhartha Gaeilge a chruthú sa phobal. Cuirtear leis an éifeacht sin sa mhéid is gur féidir leis na scoileanna lánGhaeilge fócas a sholáthar chun líonraí sóisialta a fhorbairt. Tagann moltaí Harris le príomhmholtaí na saineolaithe réamhráite maidir le deiseanna úsáide na teanga a leathnú.

Cé nach léir cén cumas Gaeilge atá ag tuismitheoirí phaistí na scoileanna lánGhaeilge ar bhonn náisiúnta, tá an fhianaise starógach ag dul i méid gur feiniméan neamhchoitianta é, an Ghaeilge a bheith ina teanga baile labhartha ag formhór páistí na scoileanna lánGhaeilge. Mar thoradh air seo,

The schools and the home are thus locked into a vicious cycle of mutual dependence: each needs the other to create a favorable environment for development of real proficiency in the second language, and both need the support of other social institutions to provide adequate opportunity and motivation for making use of this proficiency (Benton, 1986: 65).

Is iad na struchtúir sóisialta don Ghaeilge is mó atá in easnamh, a deir Benton, le céad anuas, folús a d'fhág, “overwhelmingly powerful anglicizing forces, which the school systems have been ill-equipped to counteract, and which individuals and families have had even less chance resisting” (ibid.).

3.3 Ról na Gaelscolaíochta sa Phobal Áitiúil

Ag tagairt d'earnáil na gaelscolaíochta, deir Ó Riagáin (1991) gur earnáil í “that reaches only a very limited proportion of all of Ireland’s children, almost all of them being de-facto restricted to middle-class clienteles” (139). Tagann an ráiteas seo le tuairim McWilliams (2005). Tá an tuairim seo bréagnaithe, áfach, le torthaí taighde Harris réamhluaithe a léiríonn nach bhfuil aon chomhchoibhneas idir fachtóirí ráithe na ngaelscoileanna agus an cúlra baile socheacnamaíochta. Léiríonn suíomh lonnaithe na ngaelscoileanna go bhfuil láithreachtas tras-aicmeach le sonrú go tréan (www.gaelscoileanna.ie).

Agus é ag caint faoi fhuinneamh coistí bunaithe agus tuismitheoirí i mbunú scoileanna agus i gcothabháil gréasáin de chainteoirí Gaeilge, leagann Ó Riagáin (2001) béim ar thábhacht na scoile i bhfad thar an bhunaidhm d’oiliúint páistí, “and there is evidence to suggest that these schools help to establish some degree of home bilingualism and to

introduce parents to Irish-speaking networks” (In Fishman 2001:203). Is í an ghaelscolaíocht an tuar dóchais is mó a áiríonn daoine anois le hathbheochan na Gaeilge toisc gur gluaiseacht pobail atá i gceist. In ainneoin gur institiúid bheaga iad, agus go léiríonn an fhianaise go bhfuil d’acmhainn ag na gréasáin cainteoirí Gaeilge baill nua a earcú, maíonn Ó Riagáin gur gá a bheith réadúil faoina gcumas, “to secure a permanent character, to ensure efficient reproduction of bilinguals and to absorb all of the bilingual output of homes and schools” (ibid.).

Léirítear i meon na dtaighdeoirí faoi scrúdú sa tráchtas seo, go bhfuil ról ag an ngaelscolaíocht atá níos leithne ná ról an oideachais amháin. I measc moltaí na tuarascála *Treo* (2000), moladh go mbeadh nasc buan idir an scoil agus an pobal Gaelach timpeall uirthi, agus go n-úsáidfidís áiseanna na gaelscoile chun clár seirbhísí agus gníomhaíochtaí rialta a chur ar siúl i gcomhpháirt leis an naíonra áitiúil agus le heagrais eile pobail (33). Aithníodh, “Gan chomhthéacs teanga lasmuigh den scoil ní féidir múineadh na Gaeilge a chomhshamhlú le polasaí dealraitheach dátheangachais” (39).

Sonraítear sa *Pháipéar Bán ar Oideachas* (1995), nach n-éireoidh ach ar bhealach teoranta leis na cláir theanga agus leis na modhanna múinte is fearr muna mbíonn tacaíocht suntasach acu ón teaghlach agus ón bpobal (22). Léiríonn Fishman (1991) todhchaí tubaisteach na mionteanga muna bhfuil sochaí ann inar féidir leis an teanga feidhmiú san aois roimh dul ar scoil, taobh amuigh den scoil le linn na scoilblianta agus i ndiaidh na blianta foirmiúla scolaíochta (471).

Cé go léiríonn an taighde dúchasach go méadaíonn freastal phaistí ar scoileanna lánGhaeilge líon na Gaeilge a labhraítear sa bhaile, agus go spreagtar mar thoradh forbairt gréasáin de chainteoirí le Gaeilge, rud a leathnaíonn obair na scoile isteach sa bhaile agus sa phobal, ní mór éifeachtúlacht na scoileanna mar uirlisí d’athbheochan na teanga a chur i gcomhthéacs oll-fhreagrachta na sochaí, “The revival or maintenance of a language is a social enterprise which cannot be delegated to one social institution, the school, with any reasonable hope of long-term success” (Benton, 1986: 72). Cé nach dtiocfaidh an teanga slán gan chúnamh agus comhoibriú na scoileanna, ní bhainfear

socháí dhátheangach amach, más sin an sprioc, in éagmais tacaíochta an abhaile agus iliomad institiúid sóisialta eile.

Creideann Ó Riagáin (2001) go bhfuil seasmhacht d'úsáid reatha na Gaeilge ag brath ar sheasmhacht gréasáin sóisialta na n-úsáideoirí, sé sin, “on the series of interlinked social relationships that may grow out of contacts on an institutional setting, but whose survival depends on some degree of friendship, intimacy and interpersonal knowledge among participants” (ibid). Ní bhraitheann sé go bhfuil macasamhail na ngréasáin sóisialta sách láidir faoi láthair chun athghiniúint ná forleathnú na Gaeilge labhartha, a chinntiú don chéad ghlún eile. Tugann sé fainic faoi pholasaí náisiúnta a dhréachtadh atá bunaithe ar sholáthar seirbhísí Stáit amháin do chainteoirí na Gaeilge, sa mhéid is “may find that they do not exist in large enough numbers nor are they sufficiently concentrated to meet the operational thresholds required to make these services available” (ibid:211).

Léiríonn torthaí na h-anailíse a rinne Comhairle na hEorpa (2006) go bhfuil iarrachtaí agus tionscadail éagsúla na ngníomharthaí agus na n-eagraíochtaí teanga an-teoranta agus nach n-éiríonn leo an ghluaiseacht a aisiompú. I measc na ndúshláin a aithníodh, “The dearth of opportunities to use the language continues to pose one of the more serious challenges to the societal revitalization of the Irish language” (17). Aithnítear rí-thábhacht an chomhthéacs sóisialta don Ghaeilge agus an tionchar suntasach a imríonn sé ar an teanga i gcomhthéacsanna oideachasúla. Luadh go bhfuil an fhreagracht atá ar scoileanna na hÉireann níos suntasaí fiú ná comhthéacsanna sochtheangeolaíochta eile ar nós Catalunya agus Euskadi. Léiríodh an t-ímní go bhfuil an modh cumarsáideach fríth-thorthúil i gceantracha nach bhfuil aon úsáid á baint as an nGaeilge lasmuigh den seomra ranga, agus go bhfuil an t-ualach seo ró-throm ar na scoileanna (20).

Ní mar ghníomhaireachtaí athbheochana teanga a fheiceann príomhoidí agus múinteoirí ról na scoileanna, áfach, de réir mar a léiríodh i suirbhé a rinneadh i 1974 agus i 2000 ar mheon na múinteoirí i dtaobh tionchar na ngaelscoileanna ar athbheochan na teanga. D’easaontaigh os cionn 60% de mhúinteoirí go dtarlódh athbheochan na Gaeilge de thoradh obair na ngaelscoileanna, “Survey data corroborate individual principal and

teacher sentiment that reviving the Irish language is not a goal or intended outcome of the schools” (ibid:153). Soiléiríodh meon na scoileanna i dtaobh sprioc sonraithe na scoile, sé sin, oideachas ar ardchaighdeán a chur ar fáil agus cumas sa Ghaeilge a chothú i measc na scoláirí, seachas athbheochan na Gaeilge sa mhórphobal, sprioc a shíl siad a bheith do-aimsithe.

3.4 Meath Teanga a Aisiompú agus Ról na Scoile

Baineann céim 4a agus 4b ar an scála GIDS (Fishman, 1991)(*cf* 2.2) leis an gcóras oideachais, ina sheasann 4a do scoileanna lánBhéarla (an mhórtheanga) agus 4b (an mhionteanga) do na gaelscoileanna sa chomhthéacs Éireannach. Tugann an t-idirdhealú seo léargas ginearálta dúinn ar ról na scoile i gcaomhnú teanga.

Cé go bhfeiceann Fishman oll-thábhacht na scoileanna atá faoi smacht na mionteanga, deimhníonn sé go mbeadh sé an-baolach brath go h-eisiach, nó fiú an-chuid ar an scoil maidir le sóisialú na máthairteanga. Ní féidir leis an teanga a bheith “functionally locked away in schools” (2001:417), ná ní éireoidh le cur chun cinn na teanga “unless they are linked to ‘real-life’ stages before, during and after school”. Cuid den deacracht a bhaineann le holl-fhreagracht a chur ar na scoileanna sa phróiseas aisiompaithe teanga ná, “they are too restricted in time and place and have no daily, intimate, socialization foundation underlying them”(ibid.). Cuireann Fishman tábhacht na scoile i gcomhthéacs tábhacht an teaghlaigh, na comharsanachta agus an phobail, áit ina imríonn an scoil ról timpeallaithe amháin - “..out-of-school factors provide the strongest affective and instrumental reinforcements for taking that extra step from functional mastery and language spread to the discharge and transmission of the affect-identity-societal bonding mother tongue role per se” (373).

Bíonn gá ag scoileanna le neartú sochaíoch cuimsitheach agus leanúnach ag leibhéal na réamhscoile, lasmuigh den scoil, agus ag leibhéal na h-iarscoile, má tá siad le féin-chothabháil a bhaint amach, ach go háirithe “if its initiatory efforts are to become cumulative and intergenerationally transmissible” (372).

Caibidil 4: Cur chun cinn na Teanga ag Leibhéal an Phobail

4.1 An Teanga sa Phobal

Ní mar a gcéanna iad pobail na tíre, le cúinsí inmheánacha agus seachtracha éagsúla. Aithníodh cheana sa taighde seo an tábhacht a bhaineann le freastal ar riachtanais ar leith gan pobail, agus pleanáil dá réir. Tá tábhacht leis go mbeadh an phleanáil teanga mar bhunchloch d'fhorbairt an phobail. Má bhreithnítear teanga mar chuid lárnach d'fhorbairt pobail, cinnteofar go réamhghlacann an phleanáil teanga le hathraithe sóisialta, sé sin athróa sóinseálacha, in áit a bheith ag freagairt dóibh go siarghabhálach. Is é an bealach is éifeachtaí chun dul i bhfeidhm ar úsáid teanga áirithe ag leibhéal an phobail ná trí chur chuige iomlánaíoch a ghlacadh i dtreo cumasú baill an phobail, “Language planners should therefore consider their role and their relationship with other agencies in the community who invest in and promote similar concepts of local empowerment and community development (Ioan, 2000: 21).

Agus é ag cur síos ar fheidhm phraiticiúil na pleanála teanga, deir Williams (2005), “Language must be useful in the context of current values and valuable in the context of current usefulness. No language can live outside the context of a living community.” (Williams:2). Tá sé riachtanach go mbeadh an teanga ina teanga nádúrtha idir dhaoine ina dteaghlaigh agus ina bpobail. Caithfidh toil an phobail a bheith ann chun an sprioc seo a bhaint amach. Tacaíonn bun-seirbhísí trí Ghaeilge ón Stát leis an toil seo a chothú, ach go dtí seo, fáinne fia atá ann sa mhéid is gurb é éileamh an phobail is cúis le soláthar na mbun-seirbhísí.

Aithnítear i gcúrsaí teanga trí cinn de shóinseálaigh a bhíonn idirspéach agus idirghníomhach: meon, cumas agus úsáid (Ó Murchú, 2006:122). I gcoitinne agus d'fhorhmór daoine, rialaíonn cumas sa teanga leibhéal na húsáide; cabhraíonn cumas agus úsáid le meon dearfach agus féinmhuinín faoi mar a chothaíonn meon dearfach fonn chun cumas nó úsáid a fheabhsú.

Tá leibhéal úsáide na teanga mar theanga labhartha laethúil ag an tairseach cheana féin (Ó hÉallaithe, 2004:183) le titim ollmhór san aoisghrúpa ó 20 bliana ar aghaidh (c. 2.8%), léirithe i dtorthaí daonáirimh 2002. Tá sé thar am díriú ar ghníomhaíochtaí chun feabhais, go háirithe do lucht fhágáil na scoile a bhfuil na deiseanna chaomhnaithe is mó acu. Is léir go bhfuil formhór na freagrachta as treisiú na teanga á chur ar an gcóras oideachais, gan aon chomhthéacs ná deiseanna d'úsáide ann sa saol iar-scolaíochta, ná fiú lasmuigh de gheata na scoile. Níl aon straitéis nó plean chun dul i ngleic leis an ngrúpa seo, ná le haoisghrúpaí suas go dtí na haoise le clann a thógáil agus le haistriú na teanga go h-idirghlúineach. Caithfear an cheist a chur conas a spreagann tú daoine a bhfuil an teanga go líofa acu, cinneadh coinsiasach a dhéanamh chun an teanga sin a úsáid lena dteaghlaigh féin, ina gcomharsanacht agus sa phobal thart timpeall orthu.

Is gníomh sóisialta atá in úsáid teanga. Bíonn dhá chúis ag an duine aonair an teanga a ghlacadh chuige: an chúis chultúrtha agus an chúis phraiticiúil ionstramach, de agus “Ní mór sásamh sa dá chúis sin a sholáthar dó” (Ó Murchú, op.cit:125). Ach ní mhaireann an duine aonair i bhfolús, agus ní mór feidhm lárnach a thabhairt do mhionteanga laistigh den phobal leathan - “The community and only the community, can preserve a living language. If the community surrenders its responsibility to outsiders, or even to a few persons within the community (such as school teachers), the language will die” (Valiquette, 1998: 107).

Ach céard is pobal ann?

Tuigimid a thábhacht, mar a deir Ó Murchú, mar chuid dflis den daonlathas rannpháirtíoch agus toisc go bhfuil nádúr an phobail “á shíorathrú, á shíorscoilteadh, á shíorchreimeadh” (op.cit:126). Síleann Kirby (2004) nach é meath na Gaeilge an chúis inní is mó dúinn, ach meath an phobail féin (21). Mairimid, a deir sé, i sochaithe iolracha, agus is cuid sin, mar thoradh, d'fho-phobail éagsúla, ar rogha an tsaoránaigh. Is é bunús na fealsúnachta a chreideann sé ann ná gur ar ár gconlán féin a caithfidimid fíis agus cur chuige polaitiúil nua a shainmhíniú agus a fhorbairt. In áit a bheith ag brath ar cheannairí Stáit, an t-aon todhchaí fóna a fheiceann sé don phobal ná gluaiseachtaí

pobail láidre a chothú a chothódh pobal nua agus a athródh cumhacht sa tsochaí dá bharr. I gcomhthéacs mar seo, creideann sé go bhféadfadh an Ghaeilge bláthú athuir (35).

Is é an sainmhíniú a ghlacann Fishman ar phobal ná *Gemeinschaft*, agus is i gcomhthéacs bunú agus buanú *Gemeinschaft* a bhreithníonn Fishman (2001) fíor-rath pobail sna h-iarrachtaí aisiompaithe teanga,

Gemeinschaft (the intimate community whose members are related to one another via bonds of kinship, affection and communality of interest and purpose) is *the real secret weapon of RLS*. ... They are powerful shields against alienation and their power resides exactly in the fact that they can be kept unrelated to and uncompetitive with the massive *Gessellschaft* with which they co-exist (458).

Tá léirithe sa taighde seo nach ceist nua í seo. Sonraítear i *Action Plan for Irish 1983-1986*, (Bord na Gaeilge 1983) “the survival of Irish is located within a specific conception of bilingualism, one explained as ‘functioning within an integrated community’ (1983:2). Aithníodh os cionn scór bliain ó shin an tábhacht le tacaíocht an pobal náisiúnta ina iomlána do chruthú comhthéacsanna agus gréasáin sóisialta don Ghaeilge. Cuireadh béim ar ról an Stáit i soláthar seirbhísí don phobal sin.

4.2 Obair Phobail agus Ról an Stáit

Aithnítear a chastacht is atá ról an Stáit i gcothú pobail. Tá an Ghaeilge ag maireachtáil laistigh de chomhthéacs dochreidte casta ileagraíochtúil gan mórán crosteagmhála ná chomhphleanáil. Níl critéir mheasúnachta ar fáil de chineál a chabhródh le breis forbartha, “Tá luach á chruthú, ach ní féidir é a thomhas, ná é a leathnú, ná foghlaim as” (Ó Murchú: 37). Is ar bhonn maoinithe an coibhneas idir an Stát agus ag eagraíochtaí pobail – “Ní coibhneas sláintiúil a leithéid. Ní coibhneas é a théann chun leasa an bhunchuspóra, buanú na Gaeilge sa phobal...Caithfear bunús gníomhaíochta agus modh déileála níos torthúla a aimsiú chun a gceart a thabhairt don dá thaobh (an Stát agus an

pobal), agus go háirithe don teanga” (45). Tagraíonn sí don *chomhthreormhachas* atá coitianta maidir le haimsiú spriocanna do bhunú na Gaeilge sa phobal, cé gur chomhphleanáil, comhaontú agus comhthuisceint atá de dhíth, i dtaobh bunaidhmeanna chomhchoiteanna. Braitheann Ó Murchú go bhfuil idir Stát agus saoránaigh ag cúlú ó fhreagrachtaí coiteanna i leith an phobail.

4.3 Léargas ar na Mentraí Iaith, An Bhreatain Bheag

Institiúid pobail a d’eascair as díograis áitiúil ar mhaithe le cur chun cinn na Breataine agus le freagairt do riachtanais áitiúla atá sna Mentraí Iaith, le os cionn 30 ag feidhmiú thart timpeall na tíre. Is eagraíochtaí pobail atá iontu, atá fréamhaithe agus lonnaithe sa phobal, rud a thugann buntáiste do thionscnamh na pleanála teanga ag leibhéal an duine aonair agus ag leibhéal an ghrúpa sóisialta (Ioan, op.cit:26). Léiríonn na Mentraí Iaith cur chuige, ón mbun aníos, atá solúbtha, a fhreagraíonn do chúinsí áitiúla agus riachtanais sóisialta agus teanga an phobail áitiúil. Tugann coincheap na Mentraí Iaith bunús forbartha chun creatlach na pleanála teanga áitiúil a thógáil air.

Is é Bord na Breataine a chuireann bunmhaoiniú ar fáil. Cinntítear neamhspleáchas ón bhfoinse bunmhaoinithe trí féin-rialú ó thaobh feidhmiúcháin de, ach amháin go n-eascaíonn a gcuid spriocanna as spriocanna sonraithe na pleanála teanga náisiúnta don Bhreatain, sé sin tríd an treoircháipéis, *Iaith Pawb*. “By devolving of responsibility for delivering language plans to local communities, we hope that we can avoid the dead hand of top-down direction.” (Williams, op.cit: 7).

Cuimsíonn na seirbhísí comhairle agus tacaíocht d’eagraíochtaí pobail, príobháideacha agus deonacha maidir le húsáid na teanga; cinntítear deiseanna do dhaoine óga, ach go háirithe, chun sóisialú trí mheán na Breataine agus cuirtear seirbhísí ar fáil d’fhorbairt tionscadail do thurasóirí, d’fhoghlaimoírí na teanga agus do dhaoine gan aon chumas sa Bhreatain. Is féidir a mhaíomh, “Mentraí Iaith are engaged in a holistic form of language planning at micro-levels” (Ioan: 426). Maidir lena sainchúram mar fhoras

pleanála teanga ag an leibhéal áitiúil, feidhmíonn siad mar fhócas chun tacar nua de chomhpháirtíochtaí a chruthú idir Rialtas-láir, Bord na Breataine, eagraíochtaí reachtúla poiblí, fondúireachtaí sláinte agus raon eile leathan d'áisíneachtaí deonacha agus príobháideacha, chun deiseanna d'úsáid na teanga a leathnú.

Molann Mac Giolla Chríost réasúnaíocht an mhúnla seo a chur in oiriúint agus i bhfeidhm chun leasa na Gaeilge ar bhonn áitiúil i dTuaisceart na hÉireann, i bhfoirm *Fiontair Teanga* (aistriúchán díreach ar Mentrau Iaith). Deir sé, “This would give to the language a community-based and holistic form of language planning which would be economically engaged and socially inclusive” (MacGiolla Chríost, 2000: 425).

Is iad na príomhspriocanna a fheiceann Mac Giolla Chríost a bheadh leis na *fiontair teanga* ná:-

- úinéireacht an phobail ar an teanga a éascú agus a spreagadh;
- leibhéal na feasachta teanga i measc daoine nach cainteoirí Gaeilge iad a ardú;
- insroicteacht chuig an teanga thar an phobal ar fad a leathnú;
- *deiseanna d'úsáid na teanga lasmuigh d'fhearann an bhaile agus na scoile a mhéadú* (aibhsithe agam féin);
- tacaíocht phraiticiúil a chur ar fáil do theaghlaigh nach í an Ghaeilge a dteanga baile, ach a bhfuil a gcuid páistí ag freastal ar ghaelscoileanna;
- tacaíocht phraiticiúil a chur ar fáil d'fhoghlaimoirí na Gaeilge;
- teagmháil le fostóirí áitiúla maidir le ról na Gaeilge san ionad oibre a leathnú, agus
- teagmháil le háisíneachtaí eile Gaeilge ar mhaithe le cur chuige iomlánaíoch i saincheisteanna pleanála teanga.

Ag tógáil ar thairbhí na Breataine Bige, gnéghomhartha na *Fiontair Teanga* mar mheáin pleanála teanga ná a bhfréimhíocht i bpobail áitiúla Gaeilge, gné a chiallóidh “that the identification of language problems would arise from within the Irish-speaking population - that is, the language planning agenda would be set by local communities rather than by regional or central government” (ibid.) Sa chiall seo, d'fheidhmeodh na

Fiontair Teanga mar chomhpháirt den chur chuige a thugann Jernudd (1993) bainistíocht teanga air:

The language management approach to language planning represents a shift of focus from the concern of language planning concerned with finding optimal strategies for government-initiated action, to an interest in explaining how individuals manage language in communication, and uses this as the starting point for community-wide action (134).

Cuireann an cur chuige seo coincheapa molta Uí Ifearnáin i gcuimhne dúinn faoi bheartas agus bainistíocht teanga. Ag baint leasa as chur chuige mar seo, cinntítear forbairt atá orgánach agus dinimiciúil, “They must never become a linguistic sacred cow. When they lose their energy and effectiveness, other models may need to be invented” (Ioan, op.cit.)

Tá spriocghrúpa an óige aitheanta ag an Mentrau Iaith mar thosaíocht sna h-iarrachtaí i gcoinne mheath na teanga. Cé go bhfuil méadú ar líon na bpaistí atá ag freastal ar scoileanna lánBhreatnaise, tá easnamh ann ó thaobh “Welsh medium networks for young people outside school and college, particularly if they are not from a Welsh speaking homes” (ibid:64). Chun dul i ngleic leis an easnamh seo, bíonn an claonadh ann i measc na Mentrau Iaith imeachtaí agus ócáidí a réachtáil, ach aithnítear gur fearr go mór díriú ar straitéisí a spreagann daoine óga chun a bheith páirteach sa phróiseas pleanála agus soláthair. D’fhéadfaí a mhaíomh gur dúshlán atá le sárú ag eagraíochtaí Gaeilge é seo freisin, sé sin féin-chumasú phobail a fhorbairt seachas feidhmiú ar an ndromchla agus bearnaí a líonadh trí eagrú imeachtaí.

Is é an príomhphrionsabal na Mentrua Iaith ná gur ghá don chleachtas pleanála teanga ag leibhéal an phobail a bheith bunaithe ar thuiscint doimhne ar an bpobal áitiúil.

4.4 Léargas ar Glór na nGael

Is é sainról na heagraíochta ná gréasán choistí Ghlór na nGael a fhorbairt, a chothú agus a bhuanú ar fud na tíre de réir an dea-chleachtas is fearr ó thaobh pleanáil teanga de (Agallamh le Mac Gabhann, 12/7/06). Múnla inchurtha Éireannach leis na Mentrau Iaith atá san áisíneacht phobail, Glór na nGael. Gréasán de choistí ionadaíochta, atá fréamhaithe i bpobail na tíre atá ann, d’fhonn obair fhorbartha phobail Gaeilge a chur chun cinn ón mbun aníos. Déantar an nasc a chothú idir forbairt phobail agus teanga “that broadly reflects the various institutions, organizations and enterprises of the immediate area, formulate and implement a plan of action, and stand ready to be evaluated on the extent to which they have achieved their target” (Fishman, 1991:132). Obair thábhachtach atá ar siúl ag Glór na nGael i gcomhordú iarrachtaí d’fhonn an teanga a chur chun cinn mar ghléas nádúrtha teanga sa phobal, agus “what is being aimed at, ultimately, is the fostering of community via the language and of the language via the community” (Ibid.).

Trí mheán comórtais phobalbhunaithe, díritear ar “Staid inmharthanach na Gaeilge a chur chun cinn trí acmhainn phearsanta gach pobail a chothú chun cabhrú leo a sócmhainní daonna féin a thógáil” (Ráiteas bunchúspóra, Dréachtphlean Straitéiseach 2007 – 2012).

I measc na spriocanna sonraithe sa phlean straitéiseach áirítear:-

- Comhpháirtíocht a bhunú le heagraíochtaí eile i nGluaiseacht na Gaeilge d’fhonn comhfhiontair a chomhaontú ar phleanáil teanga, ar bhonn náisiúnta ó thaobh na pleanála de agus ar bhonn áitiúil ón taobh feidhmiúcháin de;
- Tuiscint ar phleanáil teanga agus ar ról an teaghlaigh mar phríomhchóras chun an Ghaeilge a thabhairt ar aghaidh ó ghlúin go glúin a fhorbairt agus a threorú i dtreo gníomhaíochtaí praiticiúla, i gcomhar leis an eagraíocht Comhluadar;

As an ocht sainréimse sa chóras moltóireachta, tá ceann ar leith le ceannteideal *Oideachas* a thacaíonn le hoideachas trí mheán na Gaeilge, chomh maith le ceann ag díriú ar chúrsaí óige taobh amuigh den chóras oideachais (mar shampla, ógclub Gaeilge, club iarscoile, comhimeachtaí le grúpaí eile, srl.). Bíonn idir coistí deonacha agus pobail ann. Meastar go bhfuil c. 160 coiste ar fud na tíre, gan ach thart ar deich gcinn cláraithe le comórtas Glór na nGael. Na cúiseanna a luadh leis seo, ná an easpa feasachta faoi Glór na nGael; an fonn neamhspleáchas iomlán a choinneáil, agus an meon nach fiú an t-ualach breise riaracháin gaolmhar (Agallamh le Mac Gabhann). Baintear leas as córas moltóireachta féin-fhorbartha mar uirlis inmheánach chun dul chun cinn an choiste a mheas laistigh de fhráma an chomórtais náisiúnta. Tá sé i gceist ag Glór na nGael go mbainfear leas as an gcóras mar shlat tomhais den dea-chleachtas ó thaobh pleanáil teanga.

Cé go molann Ó Murchú (2006) tábhacht agus dea-thorthaí coistí Glór na nGael i dtaobh chur chun cinn na gaelscolaíochta sa phobal, feictear di nach leor an sprioc seo mar sprioc ann féin, “is léir ...nach leor an cumas sin a bheith forbartha muna bhfuil an ciorcal críochnaithe agus go ndéantar de lucht an chumais gníomhaithe a ghlacfaidh chucu athuair dúshláin na sinsear” (121). Aithníonn sí bunchúis an easnaimh seo, sé sin go bhfuil easpa pleanálaithe oilte ar siúl seachas easpa pleananna ar fáil.

Múnla an-mhaith atá i nGlór na nGael, dar le Mhic Donnacha (Agallamh, 28/6/06) ó thaobh comhordú idir comhéadan an phobail agus an ollphictiúr náisiúnta. Trí chomhpháirtíocht le hearnáil an tumoideachais, tá féidearthachtaí ann an múnla a fhorbairt mar mhúnla inmholta do chur chun cinn na teanga ag leibhéal an phobail. I gcomhthéacs na Gaeilge, is é an naíonra an chéad phointe inmharthana, ina dhiaidh sin tosaítear ar ghaelscoil, leantar le h-iarbhunscoil agus ar aghaidh uaidh sin go dtí struchtúir níos sofaisticiúla.

Feidhmíonn na coistí áitiúla go héifeachtach i gceantair nach bhfuil mórán eile ann, ach an deacracht ná go dtéann an fuinneamh ar fad isteach i mbunú naíonraí agus scoileanna, ach agus an staid seo sroichte, bíonn folús ann. Is minic go dtarlaíonn go dtiteann an

coiste as a chéile. Agus na bunstruchtúir ann ag leibhéal na gaelscolaíochta, tá gá le pleanáil teanga ag leibhéal níos sofaisticiúla, a deir Mac Donnacha. Caithfear dul i bhfeidhm ar an teaghlach, trí leas as bhaint as an eagraíocht Comhluadar chun cur le líon na dteaghlaigh. Is ag an leibhéal seo a fheiceann Mac Donnacha an gá le hinfheistíocht mhór.

4.5 Léargas ar Comhluadar

Tagraíonn Ó Riagáin (1997) do thábhacht na ngréasán i gcomhthéacs na Gaeilge, “It has been noted that Irish-speakers, because of their dispersal throughout the population and because of their knowledge and use of the majority language, English, maintain their usage of Irish mainly through networks (166). Ach, ní go h-uathoibríoch a sholáthraíonn gréasáin sóisialta agus tacaíochta do dhaoine fásta go leor deiseanna do ghréasáin páistí. Spreagadh mór do bhunú na heagraíochta Comhluadar a bhí san aitheantas ar an easnamh seo (ibid.).

Eagraíocht deonach atá i Comhluadar, a bunaíodh i 1993 chun tacaíocht a thabhairt do thuismitheoirí ar mian leo Gaeilge a labhairt lena gcuid páistí. Tá teaghlaigh á gclárú ag Comhluadar chun grúpaí áitiúla a bhunú ar fud na tíre. Faoi láthair, tá 574 teaghlach cláraithe, a léiríonn méadú dúbailte ó 2002, agus 21 craobh ar fud fad na tíre, atá á stiúradh ón bpríomhoifig i mBaile Átha Cliath, agus i gcomhpháirtíocht le coistí de chuid Glór na nGael agus Conradh na Gaeilge. Tá dhá Oifigeach ag feidhmiú don tír ar fad. Trí mheán na h-eagraíochta, cruthaítear agus cothaítear gréasáin de theaghlaigh le Gaeilge, a fháiltíonn roimh gach leibhéal cumais sa Ghaeilge (Agallamh le Ó Cuilinn, 13/7/06).

I measc seirbhísí Comhluadar, áirítear réimse leathan d’imeachtaí sóisialta ar fud na tíre idir cóisirí, ceardlanna, siúlóidí, turais agus laethanta saoire sa Ghaeltacht. Tá grúpaí *Tuistí agus Leanaí* ag fheidhmiú faoi scáth na h-eagraíochta. Cuirtear ábhar tacaíochta, seirbhísí eolais agus comhairliúcháin ar fáil chomh maith le guth aontaithe ar mhaithe le cearta teaghlaigh i gcás seirbhísí riachtanacha poiblí, mar shampla, síceolaithe le Gaeilge,

agus eile. Ceann de na tograí atá á bhforbairt faoi láthair ná an clár *Rogha*, sé sin, pacáiste feasachta dírithe ar scoláirí na h-idirbhliana. Is é an sprioc atá leis an gclár ná feasacht na bpáistí, an chéad ghlún eile de thuismitheoirí, a ardú go céimiúil maidir leis na deiseanna agus na buntáistí atá ann chun clann a thógáil le Gaeilge, ón naíonra go dtí an ghaelscoil, agus ar aghaidh go dtí an iarbhunscoil, móide deiseanna fostaíochta trí Ghaeilge.

Tá an-chosúlacht idir fíis agus spriocanna Comhluadar agus TWF sa Bhreatain Bheag (an Bhreatnais ar 'fás'). Foinse tacaíochta atá ann do Comhluadar sa mhéid is go dtugann cur chuige TWF treoir do thionscadail agus pleananna straitéiseach Comhluadar. Is éard atá i TWF ná tionscadal dírithe ar aistriú teanga ó ghlún go glún, i gcomhpháirt leis na Mentrau Iaith, mná cabhrach agus cuairteoirí sláinte. I measc spriocanna TWF, áirítear, teachtaireacht bhuntáistí an dátheangachais a phríomhshruthú i ngnáthobair na mban cabhrach agus na gcuairteoirí sláinte, feasacht a ardú ag staideanna éagsúla saoil an pháiste, ó réamhbhreith ar aghaidh, chomh maith le dul i bhfeidhm ar phatrúin teanga an spriocghrúpa. Léiríonn cur chuige TWF feasacht atá fréamhaithe sa phleanáil teanga ag an leibhéal náisiúnta agus áitiúla. Tionscadal an-láidir atá ann, ina bhfuil naoi n-oifigeach allamuigh déag ag feidhmiú ar a shon, faoi stiúir Oifigigh Náisiúnta Sláinte agus Forbartha. Cé go bhfuil aschur Comhluadar an-teoranta i gcomórtas le TWF i ngeall ar an líon beag foirne agus cúrsaí buiséid, léiríonn TWF treoáocht nádúrtha agus straitéiseach do Comhluadar.

4.6 Scéimeanna Teanga ag Leibhéal an Phobail in Éirinn

Dea-shampla de thionscadal pobail de réir céim 6 den GIDS ná contae Tiobraid Árann, inar tháinig os cionn trí iarbhunscoil déag le chéile as a stuaim féin chun an Ghaeilge a spreagadh lasmuigh de gheata na scoile. Cuireadh coistí le chéile chun maoirseacht agus pleanáil a dhéanamh, a léirigh ionadaíocht leathan den phobal, idir leabharlannaí, tuismitheoirí, lucht gnó, agus eile. Togra speisialta a bhí anseo, le dóchas go mbainfear “sufficient momentum to develop into a new self-sustaining socio-linguistic reality” (ibid:133.). Ach ceistíonn Fishman (1991) áfach, “whether the definition of community employed in this connection is sufficiently dynamic and intimate home-family process oriented to foster intergenerational mother-tongue transmission”

Agus é ag déanamh anailíse ar thréithe comónta tionscadail uilig Glór na nGael, léiríonn Fishman a mheon faoi chomh doiléir is atá a dtionchar ar iomláine gnáth saoil an phobail, “They are projects of a more partial nature, of a more circumscribed duration and of a more institutionalized sponsorship than normal life typically is for the average speech network of any ‘real-life’ speech community”. Léiríonn sé an dúshlán atá le sárú maidir le feiniméan na Gaeilge ócáidí, “Our presentation of these efforts attempts to reveal how much ingenuity, coordination and effort, not to mention expense and consensus, is still needed in order to concentrate dispersed Irish speakers into normal (rather than ‘event-related’) speech communities, i.e. into contexts out of which intergenerational language transmissibility can really be nurtured and realistically hoped for” (ibid).

I gcomhthéacs tábhacht na n-aonad chomhlántacha baile- pobal-scoil, “these are efforts that constitute motivational and ideological straws in the wind, rather than major determinants of the informal home, family, neighbourhood and community life upon which the intergenerational transmissibility of a language rests.”

Chuir Bord na Gaeilge ‘scéimeanna pobail’ i bhfeidhm sna luath ochtóidí, inar bunaíodh pobail ‘pleanáilte’ Gaeilge, leis an sprioc úsáid na Gaeilge a mhéadú mar ghnáthmheán cumarsáide trí iarrachtaí deonacha athbheochana na teanga a spreagadh agus a bhainistiú. Cuireadh an-béim ar ról gníomhach na ngrúpaí áitiúla féin mar fhreagra ar an meon forleathan “that state intervention too easily creates a passive public dependent on continual state handouts” (Tovey, op.cit: 62).

Laistigh de struchtúir na scéimeanna seo, d’fheidhmigh oifigigh forbartha ‘mar threoraithe don phobal chun féin-riar a spreagadh’ – ocsamórón ann féin. Rinne grúpa saineolaithe teanga agus socheolaithe maoirseacht ar obair na n-oifigigh. Cé gur éirigh leis na pobail áitiúla imeachtaí aon-uaire a chur ar fáil, ar nós féilte ina raibh ról lárnach ag an nGaeilge iontu, “sustained ‘planning’ for language change was an idea most of them were unwilling to grasp, and in most cases had not the resources to keep a sustained effort going” (ibid:63).

Ní raibh rath leis na scéimeanna seo áfach ar thrí chúis: “easpa oiliúna don fhoireann ar an gcineál sin gnó; gur gníomhaireacht Stáit a bhí ag feidhmiú sa phobal; gur gnó rí-chasta gnó teanga agus gnó pobail” (Ó Murchú, 2003:39). Nótálann Fishman (1999!) le h-aiféala é, an deis a bheith cailte d’fhorbairt “new departure of building genuine all-Irish local communities whose pay-off could be intergenerational transmission” (135).

4.7 Léargas ar Sprioc-cheantair Roghnaithe

4.7.1 Cur chun cinn na Gaeilge i gCeantar Chrónáin, Cluain Dolcáin.

Bhíodh coiste Glór na nGael Chluain Dolcáin ag saothrú na Gaeilge sna seascaidí i gCluain Dolcáin, ach tháinig scaipeadh air sin ar chúiseanna éagsúla faoi dheireadh na seascaidí (Ó hAilín, 2006:59). Is sna seachtóidí a cuireadh síolta na heagraíochta Mhuintir Chrónáin, in ainneoin an easpa traidisiún Gaelach sa cheantar ag an am. Ó bhunús nach raibh iomlán sásúil i gcóiríocht sealadach, d'éirigh leo trí fheachtas mhór-phobal cóiríocht bhuan a ghnóthú. Seasann Áras Crónáin mar ionad buan eiseamláireach do phobal na Gaeilge.

Dhírigh Muintir Chrónáin i gCluain Dolcáin ón tús ar phobal tacaíochta leathan a thógáil trí ghnéithe den chultúr go príomha, roimh dóibh síolta na gaelscoile a chur. In éagmais clainne a bhí in aois scolaíochta ag tromlach na nGaeilgeoirí sa cheantar, bhí fíis ann chun pobal tacaíochta don ghaelscolaíocht a chothú a chuideodh leis an bhfeachtas. “Bhí i bhfad níos mó tábhachta leis an smaoineamh seo ná mar a cheapamar ag an am...in ár gcás níor dhíríomar go h-iomlán ar bhunú scoile ón tús ainneoin gurbh é sin an sprioc a thug le chéile muid an chéad lá. Thosaíomar ag díriú ar phobal tacaíochta a thabhairt le chéile”(ibid. 61).

Léiríodh fíis na ngníomhairí seo trí bhunú Club Gaeilge, a chuir bonn leis na struchtúir chun labhairt na Gaeilge a chaomhnú, agus trí bhunú Óige Chrónáin chun freastal ar lucht na bunscoile lánGhaeilge, cé nach raibh bunscoil lánGhaeilge bunaithe go fóill. Idir na struchtúir seo uilig, rinneadh freastal ar na ranna thábhachtacha den sochaí, idir lucht bunscoile; déagóirí; daoine fásta agus lucht freastail ar Aifreann. Is de thoradh ar an ard-ghníomhaíocht ag leibhéal na ndéagóirí a bhuaigh *Déagóirí Chrónáin* comórtas Glór na nGael sa bhliain 1977 agus arís i 1989.

Thar tréimhse de tríocha bliain, anuas ar na clubanna agus imeachtaí sóisialta, le bunú céimíúil naíscoil, trí bhunscoil agus iarbhunscoil amháin trí mheán na Gaeilge, “Bhí an-chuid de fhíoradh na físe ag tarlú inár measc agus tá fós gach uile lá. [...] tá an Ghaeilge ina príomhtheanga labhartha den chuid is mó den lá ag os cionn 1,300 duine.” Anuas air seo, is institiúid pobail-dhírithé í Áras crónáin, atá lárnach don saol Gaelach do an-chuid daoine, níos leithne ná pobal Chluain Dolcáin amháin, ach do na paróistí máguaird freisin. In ainneoin na bhforbairtí seo uilig, braitear dúshlán ó thaobh dul i bhfeidhm go héifeachtach ar phaistí lasmuigh den scoil chun iad a spreagadh le bheith gníomhach ar son na teanga. Tá Áras Chrónáin ag brath go mór anois ar dhaoine óga a mhealladh chun a thodhchaí mar núicléas phobal labhartha na Gaeilge a chinntiú. I measc na straitéisí chuige seo, tugtar ballraíocht chlub saor in aisce d’iarscolairí Choláiste Chillian don chéad bhliain, ach mar a deir Cathaoirleach an ionaid, ní bhíonn ach tionchar teoranta aige seo (Agallamh, 19/7/06). Cur chuige eile atá beartaithe ná trí fheachtas labhairt na Gaeilge dírithe ar thuismitheoirí na bpáistí scoile a thionscnamh.

4.7.2 Cur chun cinn na Gaeilge i gCeantar Dheisceart Chontae Átha Cliath.

D’eascair an ghluaiseacht gaelscolaíochta as gréasán teagmhála a cruthaíodh idir tuismitheoirí a raibh suim acu sa Ghaeilge, agus as plé ar an bhféidearthacht go mbunófaí bunscoil lánGhaeilge i gceantar Dheiscirt Átha Cliath sna luath caogaidí (Mac Aonghusa, 2006: 73). Ba as saothar an choiste sin a d’fhás scoil Lorcáin – an chéad bhunscoil riamh a bhunaigh tuismitheoirí do phobal a gceantair féin i 1973. Bhí bunú agus fás scoil Lorcáin lárnach don fhorbairt a tháinig ina dhiaidh sin ar spéis an phobail sa Ghaeilge i ndeisceart Chontae Átha Cliath.

D’fhás éileamh ón bpobal fairsing, pobal nach raibh baint ar bith acu go dtí sin le haon rud Gaelach, agus mar thoradh bhí a gcuid páistí freisin rannpháirteach i gcomhlúadar neamhchoitianta na scoile, ainneoin gur trí Ghaeilge a bhí saol na scoile á reáchtáil. Dhaingnigh Coiste na scoile dílseacht na dtuismitheoirí uile trí ócáidí siamsaíochta agus caidrimh i rith na scoilbliana. Rannpháirtíocht agus gníomhaíocht deonach a bhí ann, ach stiúrtha go príomha ag na tuismitheoirí. Tríd an obair seo (mar shampla, in eagrú agus

teagaisc ábhair bhreise lasmuigh d'uaireanta scoile, in eagrú féilte cultúrtha idirscoile) tugadh ardán poiblí don oiliúint trí Ghaeilge a bhí á fáil ag na páistí, rud a rinne iad a chomhdhlúthú mar phobal freisin. Le h-imeacht ama d'fhás bunscoil Naithí agus dhá mheánscoil aon-inscne (Coláistí Eoin agus Íosagáin do bhuachaillí agus cailíní faoi seach).

Bhí sé de bhua ag na himeachtaí deonacha seo uile gur dhlúthaigh siad na tuismitheoirí le chéile mar phobal amháin a raibh an bunchuspóir céanna acu oideachas lánGhaeilge d'ardchaighdeán a chur ar fáil dá bpáistí féin. Chuir sampla tuismitheoirí Scoil Lorcáin daoine i gceantar eile ag smaoineamh ar oideachas lán Ghaeilge a éileamh" (Ibid. 65).

Thosaigh daltaí as gaelscoileanna éagsúla ag iomaíocht lena chéile ag féilte Lorcáin, rud a chothaigh muintearas idir tuismitheoirí, múinteoirí agus daltaí, "B'iad na gníomhaíochtaí sin ar fad a leag an dúshraith faoin bpobal láidir Gaelach atá anois i ndeisceart Chontae Átha Cliath" (ibid.).

Ba le bunú na hiarbhunscoile trí Ghaeilge a tháinig borradh dáiríre faoi phobal na Gaeilge i ndeisceart Chontae Átha Cliath, "B'iad na tuismitheoirí, a ghlac an seans a gcuid páistí a chur ar mheánscoil lánGhaeilge i limistéir ina raibh a lán meánscoileanna measúla seanbhunaithe cheana féin, a chruthaigh agus a chothaigh an borradh seo". Aithníonn Mac Aonghusa gur de thoradh díograis agus tuiscint na dtuismitheoirí ceannródaíochta ar fhorbairt iomlán oideachais a gclainne, chomh maith le dea-thorthaí agus feidhmiú na scoileanna sa cheantar a tháinig an borradh (78).

Agus é ag tagairt don staid reatha, deir sé, go bhfeictear dó ó 1990 i leith "gur tharla dlúthú athuair ar phobal Gaeilge Bhaile Átha Cliath mar thoradh ar an mborradh a tháinig ar an oideachas lánGhaeilge". Mar dhlúthchuid agus mar thoradh air, d'fhás saol iarscoile – forais inar úsáideadh an Ghaeilge go nádúrtha sa phobal. Leagann Mac Aonghusa an-bhéim ar chothú caidrimh idir iarscoláirí na ngaelscoileanna, díreach mar a chothaíodh an caidreamh idir tuismitheoirí na scoláirí céanna le linn a dtréimhse freastal ar ghaelscoil.

De réir Uí Caollaí, bhain rath cothú pobail na Gaeilge sa cheantar seo le coiste Glór na nGael, a thug faoi phleanáil teanga sa gceantar ar bhonn an-oilte, ag úsáid modhanna phleanáil straitéisigh agus teoiric phleanála teanga. De bharr tragóide pearsanta gníomhairí an cheantair tháinig deireadh leis an ngluaiseacht agus tá folús ann ó shin. Tá gá le foinse nua fuinnimh ath-mhúscailte (Agallamh, 23/7/06). Creideann sé gurb iad Naíonra Naithí agus Scoil Naithí bun fhoinsí na Gaeilge sa cheantar seo ar fad, agus nach bhfuil “gléas ar bith eile ar féidir a shamhlú, ab fhearr chun ábhar phobal Ghaeilge a shlógadh agus a eagrú”. É sin ráite, tá dúbailt an éilimh ar an soláthar sna seirbhísí seo, rud a léiríonn go bhfuil deiseanna á gcailliúint nach bhfuil aon rogha ach seirbhís Bhéarla a ghlacadh. Míníonn sé gur tháinig deireadh ar fad beagnach le himeachtaí agus iarrachtaí de réir mar a thuig daoine go raibh na bunstruchtúir ann, agus anois tá glúin nua tuismitheoirí agus daltaí ann nach bhfuil taithí acu ar a leithéid de ghníomhaíocht agus rannpháirtíocht agus tá laghdú dá réir ar na deiseanna a bhíonn ann dóibh an Ghaeilge a labhairt. Ar an drochuair, a deir sé, ní raibh tionchar na n-imeachtaí seo tar éis a leathadh amach sách fada isteach i saol na n-eagras eile sa gceantar nuair a tháinig deireadh leo.

Caibidil 5: Modheolaíocht

5.1 An Modh Taighde

Roghnaíodh an modh oibre cháilíochtúil chun anailís a dhéanamh ar dhá cheantar i mBaile Átha Cliath ina bhfuil traidisiún láidir Gaeilge iontu, mar thoradh ar nó mar bhunús na gaelscolaíochta áitiúil. Is iad an dá cheantar a roghnaíodh le scrúdú ná Cluain Dolcáin, ina bhfuil dhá ghaelscoil agus gaelcholaíste amháin; agus deisceart Chontae Átha Cliath, ina bhfuil dhá ghaelscoil agus dhá iarbhunscoil lánGhaeilge, ar shainchomhairle Glór na nGael. Tá an dá cheantar aitheanta mar cheantair láidir gaelscolaíochta ag an mbunleibhéal agus ag an iarbhunleibhéal. Tugtar léargas ar stair na Gaeilge agus tús na gaelscolaíochta sa dá cheantar i 4.3.3 agus i 4.3.4 faoi seach.

D'fhonn comhthéacs teoiriciúil a thabhairt do na cásanna staidéir seo, aithníodh saineolaithe agus gníomhairí pobail Gaeilge i réimse na pleanála teanga in Éirinn agus go háirithe i gcomhthéacs ról na gaelscolaíochta. Rinneadh torthaí an taighde ó na spriocghrúpaí seo a leabú sna saincheistanna teoiriciúla atá aitheanta, sna torthaí turgnamhacha, sa léirmheas litríochta (mar atá i gcaibidil 1-3) agus san achoimre agus tátal (caibidil 7).

I gceantar Cluain Dolcáin, tá gréasán láidir tacaíochta do chur chun cinn na Gaeilge ag leibhéal an phobail, go príomha trí ionad buan pobail agus tríd an choiste áitiúil atá cláraithe le Glór na nGael. I gceantar Dheiscirt Contae Átha Cliath, níl na gréasáin tacaíochta céanna ann chun an Ghaeilge a chothú go láidir sa phobal. Cé go mbíonn anchuid athróga sochaíocha agus cúinsí áitiúla éagsúla ann i gcónaí agus dhá fheiniméan á gcur i gcomórtas lena chéile, níor cheadaigh teorann ama an taighde seo ach plé leis an gceist ag leibhéal áirithe. Socraíodh dhá cheantar chathrach a scrúdú le nach mbeinn ag cur le líon na n-athróga, agus freisin ar son éascaíocht inrochtaine. Léiríonn an dá cheantar roghnaithe éagsúlacht ina dtionchar ar an bpobal áitiúil ó thaobh deiseanna d'úsáid na Gaeilge.

Ilchásanna staidéar atá sa taighde seo sa mhéid is gur dhá chás ar leith atá faoi scrúdú mar ábhar d’aon chás-staidéar amháin. Is í an aidhm atá le h-ilchásanna staidéar ná leas a bhaint as an dá chás chun torthaí turgnamhacha ginearálta a chur i láthair. Cé nach féidir ginearálú a dhéanamh agus go mbíonn athróga éagsúla i gceist, léiríonn na cásanna seo ilphrionsabail a mbíonn macalla ann i gcásanna eile. Úsáidtear cásanna staidéir, de réir Yin, chun fianaise turgnamhach a bhailiú, agus a anailísiú ar mhaithe le ceist taighde ar leith agus chun “investigate real-life events in their natural setting” (2004:Xii).

Is iomaí bealaí atá ann chun sonraí na gcásanna staidéir a anailísiú. Sa taighde seo, úsáidtear an modh *plé comhtháite tras-chásanna*, seachas díriú ar gach cás ar leith (ibid.). As na modhanna taighde éagsúla atá ann, roghnaíodh an modh taighde cáilíochtúil mar an modh is feiliúnaí le tabhairt faoin gceist taighde seo.

Tá an modh seo bunaithe ar thátail a bhaintear as an bhfocal scríofa agus/nó béil agus tríd an mhodh seo déantar anailís ar na sonraí trí choincheapanna a fhorbairt (nótaí léachta 10/12/05). Modh taiscéalaíoch atá ann sa mhéid is go gclúdaítear ceisteanna leathana taighde. Taighde feiniméanach atá sa mhodh seo, atá dírithe ar mhíniú, brí agus ciall a bhaint as feiniméan sóisialta.

Baineadh leas as an modh agallaimh mar uirlis taighde chun eolas cáilíochtúil a bhailiú. Roghnaíodh spriocghrúpaí a léireodh *Sampláil Cuspóra*, sé sin, sampla a síleadh a bheith ábhartha don taighde agus a léiríonn dearcaí atá tipiciúil (nótaí léachta, 10/12/05). Baineadh úsáid as agallamh leath-struchtúrtha, le ceisteanna oscailte den chuid is mó chun an leas is fearr a bhaint as fairsinge an réimse taighde (*c.f.* Aguisín A).

Aithnítear áfach, go mbíonn easnamh ann i dtaighde atá bunaithe ar an modh cáilíochtúil amháin. Is cinnte gur réimse taighde an-casta í agus nach féidir le taighde den scála seo ach blaiseadh a thabhairt ar roinnt shaincheisteanna agus réitigh trialacha. Tá an taighde seo ag brath ar fhéin-thuairisc duine amháin as réimsí, nó scoileanna nó eagraíochtaí éagsúla atá faoi scrúdú chun iarracht a dhéanamh patrún a aithint. Luíonn sé le nádúr na tuairiscithe suibiachtúla go mbíonn tuairimí frithráiteacha ann ó dhaoine éagsúla, agus iad

ag tagairt don timpeallacht chéanna. Aithnítear go dtabharfadh taighde cuimsitheach cáilíochtúil agus cainníochtúil, a chuimseodh dearcadh na ngealsealbhoirí uilig (tuimitheoirí, múinteoirí, páistí, gníomhairí teanga an phobail, ionadaíocht ón bpobal áitiúil gnó srl.), deis níos fearr don léitheoir patrúin a aithint. Ach ag ceadú nádúr thrialaigh na modheolaíochta agus na gconclúid, tugtar léargas criticiúil sa chéad chaibidil eile, ar fheiniméan an-chasta i dhá sprioc-cheantar; léirítear impleachtaí don phleanáil teanga ag leibhéal an phobail, agus déantar roinnt moltaí straitéiseacha chun leasa cothú na gaelscolaíochta tríd an phleanáil teanga áitiúil, agus forbairt múnla pleanála teanga áitiúla i gcomhpháirt le hearnáil na gaelscolaíochta.

5.2 Na Spriocghrúpaí

Aithníodh 4 spriocghrúpa éagsúla don cheist taighde seo. Cuireadh dréachtcheisteanna le chéile agus iarraidh ar an Dr. John Walsh aiseolas a thabhairt bunaithe ar líon na gceisteanna; raon; éifeacht agus ábharthacht. I ndiaidh dom na spriocghrúpaí a aithint labhair mé i bpearsan le gach duine chun cuireadh a thabhairt dóibh páirt a ghlacadh sa taighde. Seoladh na ceisteanna ar ríomhphost chuig gach duine ar mhaithe le réamhmhachnamh, rud a chuir go mór le héifeacht an agallaimh don dá pháirtí. Socraíodh agallamh a chur i bpearsan a oiread agus a bhí praiticiúil, le cúnamh gléas taifeadta agus le cead na n-agallaithe. Sna cásanna eile, cuireadh agallamh fóin, áit ar ghlac mé taifead i scríbhinn. As an 14 agallamh a cuireadh san iomlán, cuireadh 6 agallamh i bpearsan, agus 8 n-agallamh thar guthán. Tugadh cuireadh do 19 páirt a ghlacadh sa taighde, agus ag tógáil cúinsí ama agus séasúir san áireamh, bhí an ráta rannpháirtíochta an-ard.

I gcás spriocghrúpa D, na príomhoidí scoile, roghnaíodh na samplaí chun eolas cáilíochtúil a bhailiú ar dhúshláin, deiseanna, agus ar bhearnaí ó thaobh cur chun cinn na Gaeilge lasmuigh den scoil agus an nasc a bhraitear idir an ghaelscoil agus an phleanáil teanga trí chóras tacaíochta.

Leagtar amach thíos rannpháirtithe na spriocghrúpaí éagsúla.

5.2.1 Spriocghrúpa A: Pleanáil teanga in Éirinn agus Ról an Phobail Áitiúil:-

1. Joe Mac Donnacha, Léachtóir le Sochtheangeolaíocht, Ollscoil na hÉireann Gaillimh.
2. Helen Ó Murchú, Gníomhaire agus Comhairleoir teanga.
3. John Walsh, Léachtóir le Sochtheangeolaíocht, Ollscoil na hÉireann Gaillimh.

5.2.1.1 Na Saincheisteanna

Is iad na saincheisteanna a chlúdaíodh don spriocghrúpa seo ná:-

- i. Córas na pleanála teanga náisiúnta;
- ii. Ról na pleanála teanga ag an leibhéal áitiúil;
- iii. Ról na gaelscolaíochta sa phleanáil teanga áitiúil;
- iv. Dúshlán, bearnaí agus deiseanna d'úsáid na Gaeilge sa phobal áitiúil;
- v. Deiseanna d'úsáid na Gaeilge sa phobal áitiúil
- vi. An gaol idir gréasán na gcoistí áitiúla agus an ghaelscolaíocht
- vii. Deiseanna forbartha agus comhoibrithe.

5.2.2 Spriocghrúpa B: Pleanáil Teanga agus Earnáil na Gaelscolaíochta

1. Muireann Ní Mhoráin, Príomhfheidhmeannach, Comhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta
2. Pádraig Ó Ceithearnaigh, Stiúrthóir Gníomhach, Comhdháil Náisiúnta na Gaeilge.

Cuireadh na ceisteanna céanna, mar atá i 5.2.1.1 ar an spriocghrúpa seo.

5.2.3 Spriocghrúpa C: Gníomhairí Pobail

1. Lorcán Mac Gabhann, Ceannaire, Glór na nGael
2. Maolsheachlainn Ó Caollaí, Gníomhaire teanga, Deisceart Chontae Átha Cliath
3. Feargal Ó Cuilinn, Stiúrthóir, Comhluadar

4. Proinsias Ó hAilín, Cathaoirleach Muintir Chrónáin.

5.2.3.1 Na Saincheisteanna

Clúdaíodh an raon céanna ceisteanna, mar atá i 5.2.1.1, móide ceisteanna breise faoi:-

- Sainról na gcoistí /na n-eagraíochtaí seo ag leibhéal an phobail;
- Ról sa phleanáil teanga áitiúil;
- Tuiscint ar an bpleanáil teanga.

5.2.4 Spriocghrúpa D: Príomhoidí Scoile

Ceantar A: Ceantar Chrónáin, Cluain Dolcáin

1. Ultan Mac Mathúna, Gaelscoil na Camóige,
2. Joe Mac Suibhne, Coláiste Chillian.

Ceantar B: Ceantar Dheisceart Chontae Átha Cliath

1. Anna Ní Dhomhnaill, Scoil Naithí.
2. Colmán Ó Drisceoil, Scoil Lorcáin
3. Maedhbh Uí Chiagáin, Coláiste Íosagáin.

5.2.4.1 Na Saincheisteanna

Anuas ar na ceisteanna iv –vii, sonraithe i 5.2.1.1, ceistíodh meon an spriocghrúpa seo i leith:-

- Tús agus forbairt na gaelscolaíochta sa phobal áitiúil
- An gaol idir an ghaelscoil agus an pobal áitiúil.

Caibidil 6: Torthaí Taighde

6.1 Réamhrá

Sa chaibidil seo cuirtear i láthair torthaí na n-agallamh ón cheithre spriocghrúpa (*cf.* 5.2), tríd an mhodh plé comhtháite tras-chásanna. Pléifear i dtosach báire le spriocghrúpaí A – C, agus ansin pléifear le torthaí na n-agallamh ó spriocghrúpa D mar mhír ann féin.

Cuirtear torthaí na n-agallamh i láthair sa chaibidil seo, de réir na saincheistean, maraon le soiléiriú ar an ngaol coibhneasta eatarthu. Leagtar amach achoimre agus tatal ar an taighde i gCaibidil 7. Ag eascairt as torthaí na taighde, leagtar amach moltaí straitéiseacha do cheist na pleanála teanga ag leibhéal an phobail, chomh maith le h-impleachtaí agus moltaí straitéiseacha d’earnáil na gaelscolaíochta.

6.2 Torthaí na nAgallamh ó Spriocghrúpaí A - C

6.2.1 Pleanáil Teanga

Léiríonn na dearcaí éagsúla i dtaobh an cineál struchtúir ba cheart a bheith ann do chóras na pleanála teanga don Ghaeilge go náisiúnta an deacracht a bhaineann leis an bpleanáil teanga ina iomláine sa mhéid is go bhfuil sé ró-leathan agus ró-chasta chun gnáth-struchtúr a chur air (Mac Donnacha (1)).

Is é an struchtúr is feiliúnaí do chás na Gaeilge, dar le Walsh (2), ná múnla na pleanála teanga ag leibhéal an phobail áitiúil, trí mheán na Mentraí Iaithe sa Bhreatain Bheag, a aithníonn agus a fhreastalaíonn ar riachtanais teanga i ngach pobail ar leith. Bheadh sé i bhfabhar múnla a cheanglaíonn an phleanáil teanga leis an bpleanáil shocheacnamaíochta i gcomhpháirt le heagraíochtaí atá ag feidhmiú cheana sa réimse sin. Cé go bhfuil struchtúr maith ann go ginearálta don struchtúr pobail, a deir sé, tá sé an-lag don struchtúr pleanála teanga. Molann sé spriocphobail a aithint i gceantair fhíolótacha chun an cheist a dhúiseacht ar bhonn náisiúnta, fiú mar bhunús chun mionphleananna a leagan amach.

Tagraíonn sé do na scéimeanna áitiúla atá á ndréachtadh faoi stiúir Údarás na Gaeltachta, ach níl aon chreatlach náisiúnta ann. Cé go mbraitear go bhfuil an-chuid dea-thola ann, deir sé nach fios dúinn na h-aidhmeanna nó céard a theastaíonn fiú ó mhuintir na hÉireann.

Is é an pointe tosaithe do struchtúr na pleanála teanga, dar le Ó Ceithearnaigh (3) ná Polasaí Teanga Náisiúnta a bheith ann, agus é a bheith soiléir. Feiceann sé Roinn amháin a bheith ainmnithe leis, ach é a bheith glactha ón tús ag Roinn an Taoisigh. Is ag an bpointe seo go gcinnteofar ‘ceannach isteach’ na Ranna Stáit agus na Comhairlí Stáit ann. San áit a mholann Ó Ceithearnaigh Údarás na Gaeltachta mar an phríomh-áisíneacht chun freagracht a ghlacadh as, feictear do Mac Donnacha go gcaithfear príomh-áisíneacht a ainmiú laistigh de gach réimse den phleanáil teanga. Molann sé dhá struchtúr ar leith a bheith ann don Ghaeltacht agus don Ghalltacht, mar go bhfuil dhá phróiseas éagsúla i gceist, le Foras na Gaeilge mar an ‘obvious candidate’ don ról comhordaitheach laistigh den Ghalltacht. Tagann idirdhealú idir Ghaeltacht agus Galltacht le meon Uí Mhoráin (4) freisin. Is é an smaoineamh coincheapúil atá ag Mac Donnacha i dtaobh feidhmiú an phróisis, ná go bhfeidhmeofaí an ról trí phróiseas comhairlithe, le hinstiúid éagsúla ainmnithe leis chun na spriocanna a sheachadadh. Laistigh de réimse an oideachas, mar shampla, d’fheicfeadh sé Foras na Gaeilge ag déanamh sainiú ar na haidhmeanna agus na spriocanna oideachais, leis an Roinn Oideachais agus Eolaíochta mar an ‘phríomh-áisíneacht’ a bheadh freagrach as seachadadh na spriocanna. Is é an cur chuige reatha a ghlacann an Roinn Oideachais agus Eolaíochta ná breathnú ar an bpróiseas ó thaobh spriocanna oideachais de, seachas spriocanna pleanála teanga. Luann Ní Mhoráin an gá atá le comhtháthú a dhéanamh ar acmhainní laistigh den Ghaeltacht idir Údarás na Gaeltachta, an Roinn Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta agus an Roinn Oideachais agus Eolaíochta, ar bhonn comhpháirtíochta i gcomhar le coistí áitiúla.

Ní fheiceann sí aon cheangal Gaeltachta cruthaithe ag Foras na Gaeilge, ná ní fheiceann sí go bhfuil aon fiúntas le Plean Náisiúnta Teanga agus gur ag an leibhéal áitiúil ba ceart é a bheith. Ó thaobh pleanáil éifeachtach don Ghaeilge, molann sí clár feasachta teanga a thabhairt isteach san idirbhliain, moladh atá curtha faoi bhráid na Roinne go foirmeálta. Is é seo ceann de na príomhthograí atá á bhforbairt ag an eagraíocht Comhluadar, áfach,

mar a luadh i 4.5.2. Tagraíonn sí do na ‘Bounty Packs’¹ a d’fhorbair Comhluadar, a bhí an-fiúntach, ach ó thaobh straitéise de, a bhí ró-dhéanach toisc ráta glactha ard i measc na gclann le páistí saolaithe cheana. An dúshlán don phleanáil teanga, a deir sí, ná conas dul i bhfeidhm ar chinneadh coinsiasach na dtuismitheoirí clann a thógáil le Gaeilge.

Ó thaobh róil na pleanála teanga ag an leibhéal áitiúil creideann Ó Murchú (5) gur ón mbarr anuas agus ón mbun aníos i dteannta a chéile ba ceart don phleanáil teanga feidhmiú, agus go gcaithfear an gné daonlathach, rannpháirtíochta, saoránaigh an phobail a thógáil san áireamh. Ní mór úinéireacht a thabhairt do dhaoine ar a dtodhchaí féin, Cé gur gá rudaí áirithe a bheith beachtaithe go lárnach i dtreo is go bhfeidhmeofar iad, cúrsaí oideachais ina measc, tá rudaí áirithe a bhaineann leis an bpobal amháin. Tá gach pobal éagsúil, agus caithfear a thuiscint céard atá ann sa phobal agus obair ón mbonn sin. An dúshlán a fheiceann sí le feidhmiú ag leibhéal an talaimh ná gur ‘*independent republics*’ formhór na n-eagraíochtaí Gaeilge, go háirithe iad siúd a ghlaonn eagraíochtaí pobail orthu féin. Caithfidh eagraíochtaí teacht ar thuiscint faoin a gcuid sainréimsí féin. An rud atá in easnamh, a chreideann sí, ná idéal, agus fealsúnacht náisiúnta. Tá bunfhealsúnacht stáit ag teastáil go bhfeicfidh daoine gurb é seo an rud inmhianaithe agus ansin gur féidir gníomhú chun na sprice sin. Ag an leibhéal áitiúil, molann Ó Ceithearnaigh tógáil ar na treoirlínte pleanála réigiúnach le haghaidh an 5 nó 6 réigiún sa tír, ach gur fearr gníomhú ar dtús ag leibhéal níos ísle ná sin, mar shampla trí na coistí forbartha contae. Moladh praiticiúil eile ná Oifigeach Pleanála Teanga i ngach contae sa tír, laistigh de struchtúr an Chomhairle Contae.

Is léir go bhfuil comhaontú ginearálta ann i measc Uí Cheithearnaigh agus Mhic Donnacha gur cheart tosú ag leibhéal feidhmíochta íseal, ach gan fios cén áit go díreach le tosú. Feictear do Mac Donnacha nach amháin ag leibhéal an phobail gur gá don phlean teanga a bheith leagtha amach, ach ag leibhéal na scoile, an teaghlaigh, an tsiopa áitiúil srl., leis an mórfheallán ag tacú leis an bplean áitiúil.

---

¹ Bileog agus leabhrán eolais faoi na buntáistí a bhaineann le clann a thógáil le Gaeilge. Ó 2001, tá 60,000 bileog agus 60,000 leabhrán scaipthe ar chlinicí máithreachais agus réamhbhreithe sna 26 Contae (Agallamh le Ó Cuilinn, 13/7/06).

Maidir leis an ról atá nó ba ceart a bheith ag an ngaelscolaíocht sa phleanáil teanga is rí-shoiléir go bhfeictear go bhfuil an ghaelscolaíocht ag croílár na ceiste faoin bpleanáil teanga. Creideann ó Murchú go bhfuil éifeacht ins an bpobal agus ar an bpolaitíocht ag gaelscoileanna, atá go h-iomlán as cuimse leis an líon scoileanna agus an líon páistí atá ag freastal orthu. Cé nach bhfuil ach 5-6% de phaistí na tíre ag freastal ar ghaelscoileanna sa tír, tá an-éifeacht leo. An chúis a luann sí ná gur maith le daoine toradh maith. Ní féidir imeacht ón oideachas sa díospóireacht ar phleanáil teanga don Ghaeilge. De réir na Bunreacht, tá dualgas an oideachais ar an Stát, maraon le dualgas i dtaobh na Gaeilge; agus dá bhrí sin is modh chun toil an Stáit agus toil an phobail a chur i gcrích i dteannta a chéile tríd an scoil atá ann. Cé go sonraítear san Acht Oideachais 1998 go bhfuil dualgas reachtúil ar an scoil ó thaobh chur chun cinn an phobail, níor rinneadh soiléiriú san Acht faoin gcineál pobail a bhí i gceist.

Tacaíonn moladh Uí Mhurchú le moladh Uí Cheithearnigh, faoin ngaelscolaíocht a bheith go h-iomlán lárnach den ollphlean náisiúnta, mar ag deireadh thiar thall, is ar iardhaltaí na ngaelscoileanna a bheidh cuid mhaith d'fheidhmiú an phlean ag brath. Faoin Stát atá sé, aidhmeanna agus roghanna de chineálacha oideachais éagsúla a chur ar fáil don phobal. Muna bhfreagraíonn an Stát do thoil an phobail, bíonn ar an bpobal a chinntiú go bhfuil roghanna ar fáil dóibh, faoi mar atá á dhéanamh trí chúnamh na heagraíochta GAELSCOILEANNA TEO. Molann Ó Murchú go ndéanfaí socraithe ar mhaithe le roghanna éagsúla scoileanna trí mheán na Gaeilge a sholáthar, sé sin, páirt-tumoideachas nó scolaíocht dátheangach, fiú laistigh d'aon phobal amháin Ag an leibhéal áitiúil, is gnó don eagraíocht GAELSCOILEANNA TEO. é cabhrú le daoine teacht ar chinneadh faoin gcineál scolaíochta atá uathu. Uirlis atá sa scoil chun dul i bhfeidhm ar an bpobal, ach go háirithe ar thuismitheoirí. Braitheann Mac Gabhann (6) go mbíonn dearcadh éagsúil ag príomhoidí is a bhíonn ag bunaitheoirí scoile. Cailleann an bunaitheoir smacht ar an bhfís bunaithe de réir a chéile. Cé gur léir tiomantas na bpríomhoidí don Gaeilge, léirítear an dearcadh gur institiúid oideachais amháin í an scoil.

Braitheann Walsh go bhfuil gá le struchtúr chun leas níos fearr a bhaint as na heagraíochtaí atá ag feidhmiú ag leibhéal an talaimh, eadhon GAELSCOILEANNA TEO., Glór na nGael, Comhluadar, Conradh na Gaeilge, ar son deiseanna a chruthú sa phobal lasmuigh den scoil. Feiceann Ó Ceithearnaigh gur féidir leas níos fearr a bhaint as an scoil mar áis phobail, seachas mar áis oideachais amháin.

Léiríú an-láidir, dar le Ó Murchú, a bhí sa tionscadal *Tiobraid Árann ag Labhairt*, ar an dá shruth ag obair i dteannta lena chéile – sruth na gaelscolaíochta agus sruth an phobail, seachas go comhthreomhar. Sampla beag de seo ná lucht gnó an cheantair ag freastal ar chúrsaí Gaeilge chun go mbeidís in ann cumarsáid a dhéanamh leis na bpáistí scoile. Anuas air seo, bhíodh comhthéacs sóisialta leanúnach sa cheantar. Chun go n-oibreodh a leithéid, tá gá le ‘ceannairí pobail’, daoine áitiúla le tionchar agus fíis chun úinéireacht a spreagadh. Úsáideann sí coincheap Colin Williams do phleanáil teanga ag leibhéal an phobail, sé sin ‘mapáil teangeolaíochta’ chun anailís a dhéanamh ar cén áit a bhfuil na Gaeilgeoirí, céard iad na heagraíochtaí is tábhachtaí, agus conas dul i bhfeidhm orthu agus iad a thabhairt le chéile chun tairbhe na teanga sa phobal.

6.2.2 An Ghaeilge sa Phobal Áitiúil

Léiríodh tuairimí an-éagsúil ó thaobh comhthéacs d’úsáid na Gaeilge a bheith ann lasmuigh de gheata na scoile. Bhraith Mac Donnacha in amhras faoi an féidir a bheith ag súil leis go mbeadh comhthéacs ann nó go gcothófaí comhthéacs ag leibhéal pobail. Is faoin duine atá sé an comhthéacs nó na comhthéacsanna a chruthú, dar leis. Go dtí seo i gceist na pleanála teanga, b’é an tuairimíocht a bhí ann ná gur gá an comhthéacs poiblí seo a chruthú – mar shampla trí chiorcal comhrá, ócáidí siamsaíochta srl., ach ní fheictear dó go bhfuil sé réadúil ná praiticiúil, agus ní chruthaíonn siad comhthéacsanna ceart. An t-aon réiteach a fheiceann sé air seo ná teacht ar mhúnlaí nó ar an modh chun a mhúineadh don duine aonair conas an comhthéacs sin a chruthú dó féin. Sin é, is dóigh leis, an aidhm ba ceart a bheith ag straitéisí foghlama. An fíor-cheist ba ceart a bheith ann ná an bhfuilimid tar éis foghlaimoírí a chothú le comhthéacsanna a chruthú dóibh féin?

Ní bhraitheann Walsh go bhfuil deiseanna nádúrtha do phaistí lasmuigh den scoil, in ainneoin go bhfuil go leor óg-eagraíochtaí ann. Go dtí go mbeidh deiseanna líonmhara agus feiceálacha ann, ní bhainfear leas astu. Malairt tuairime atá ag Ó Cuilinn (7) faoi dheiseanna nádúrtha, sa mhéid is gur ról na heagraíochta Comhluadar é, deiseanna nádúrtha cultúrtha a chruthú chun gur féidir le tuismitheoirí agus páistí comhthéacsanna cumarsáide a bheith acu. Ní bhíonn seirbhísí Comhluadar ag díriú ar aon aoisghrúpa ar leith, ach tarlaíonn sé go huathoibríoch nach mbíonn éileamh ar sheirbhísí i ndiaidh aois tosaithe sa mheánscoil. Is í an chúis a luadh leis seo ná fianaise starógach gurb é meon na dtuismitheoirí ná go bhfuil an teanga sealbhaithe ag an bpáiste faoin staid seo. B'fhéidir go mbaineann sé leis, áfach, go bhfuil na seirbhísí níos ábhartha do phaistí ná do dhéagóirí.

Ó thaobh comhthéacsanna d'úsáid na teanga, luann Mac Gabhann ceantar Chluain Dolcáin mar mhúnla inmholta, ina bhfuil struchtúr ceart ann, agus deiseanna dá bharr. Tagraíonn sé do cheantar Naithí mar cheantar ina bhfeiceann sé a lán deiseanna ann, ach nach bhfuil á n-úsáid. An bunriachtanas atá ann, dar leis, ná Oifigeach Forbartha lánaimseartha don cheantar, mar atá amhlaidh i gCluain Dolcáin. Cé go bhfeiceann Ó hAilín (8) go bhfuil deiseanna ann i gCluain Dolcáin, admhaíonn sé nach bhfuil sé chomh sásúil is ba mhaith leis go mbeadh. Cé gur mór an tacaíocht atá in Áras Crónáin, tá an-easnamh go fóill ó thaobh club óige. Ábhar inní atá ann dó conas daoine óga a mhealladh isteach chuig an Áras chun é a thiomáint isteach sa chéad ghlún eile. Bealach simplí ach éifeachtach chun go rachaidh timpeallacht agus feiceálacht na Gaeilge i bhfeidhm ar an bpobal Béarla ná tríd an t-ionad a chur ar fáil mar áis don phobal leathain. Freastalaíonn c. 100 duine ar ranganna ag leibhéil éagsúla san Áras, tuismitheoirí na scoileanna lánGhaelacha, formhór daoibh, rud a léiríonn éifeacht na gaelscolaíochta ar an bpobal áitiúil.

Ní easpa Gaeilge an dúshlán is mó de réir Walsh, Uí Mhurchú agus Uí Ailín, ach an chuid den phobal a bhfuil an Ghaeilge acu, ag na leibhéil cumais éagsúla, a chur á húsáid trí na deiseanna a chruthú dóibh. Tá gá le soiléiriú ó na heagraíochtaí Gaeilge faoin mbrí a bhaineann le ‘Gaeilge a chur chun cinn’. Tá gá le tacaíocht níos mó ná an tacaíocht atá á léiriú ag a lán de na h-eagraíochtaí, Foras na Gaeilge san áireamh, don Ghaeilge ‘ócáideach’.

Léiríonn Ní Mhoráin dúshlán atá níos deacra dul i ngleic leis, agus í ag tagairt do Dheisceart Chontae Átha Cliath, sé sin nach bhfuil aon suim faoi leith sa Ghaeilge. Feictear di go bhfuil suim ag tuismitheoirí go ginearálta san oideachas, ach tá suim níos mó sna buntáistí agus sna torthaí a bhaineann le gaelscoileanna - ‘*nothing succeeds like success*’. Murach na dtorthaí dearfacha ó na scoileanna sa cheantar seo agus an dea-phoiblíocht lena mbaineann, ní bheadh aon tóir ar an ngaelscolaíocht, a chreideann sí. Óna taithí phearsanta, ní léir di go bhfuil aon suim ag tuismitheoirí sa Ghaeilge lasmuigh den scoil ná éileamh ar imeachtaí sóisialta. Luann sí scoil Naithí mar eisceacht sa chomhthéacs seo, mar go dtagann formhór na dtuismitheoirí ó cheantair Gaeltachta, rud a chiallaíonn go bhfuil níos mó Gaeilge á labhairt sa bhaile.

An dúshlán atá ann, dar léi, ná daoine fásta a spreagadh. Mar léiriú air seo, luaigh sí Comhaltas Ceoltóirí Éireann i mBaile an tSaoir, ina bhfuil an-éileamh ar ranganna ceoil ó thuismitheoirí agus páistí na ngaelscoileanna. Is trí Bhéarla a rittear na ranganna agus an tionad. Easpa muiníne agus an náire á labhairt lasmuigh de chomhthéacs na scoile is cúis leis seo, dar léi.

Feiceann Ó Cuilinn an bhéim ollmhór ar ranganna Gaeilge, agus an easpa tuisceana go fóill ag gníomhairí ag an leibhéal áitiúil ó thaobh tábhacht an aistrithe teanga ó ghlún go glún mar an dúshlán is mó.

An dúshlán atá ann, i dtaithí Uí Caollaí (9), ná bealach a aimsiú leis an spéis, dúthracht agus an spiorad/chomhthoil atá i measc na ndaoine a thagann chuig an naíonra agus an scoil a chur ag obair, a threorú agus a shlógadh, ní amháin chun an naíonra agus an scoil a laidriú agus a bhuanú agus lán-tairbhe a bhaint astu do na páistí (an bundualgas), ach

chun timpeallacht a thógáil sa saol forskoile tríd an Ghaeilge a thabhairt isteach sna buanchleachtaí eile sa cheantar (teaghlach, oideachas, geilleagar, meáinchumarsáid, polaitiúil, fóillíocht agus reiligiún). Ní shíleann Ó Caollaí gur féidir le dream seachtrach ar nós Glór na nGael obair mar seo a thiomáint, ach go gcaithfidh an bhun-thiomáint teacht ón naíonra, ón scoil agus a dtuismitheoirí le chéile.

Na deiseanna agus moltaí straitéiseach d'úsáid na Gaeilge sa phobal áitiúil

Is é an meon coitianta a léiríodh ná go bhfuil an oiread deiseanna ann agus a chruthaíonn lucht labhartha na Gaeilge, nó an duine aonair, laistigh de gach pobal ann féin. Feictear d'Ó Ceithearnaigh gur ceart do na deiseanna a bheith sonraithe sa Phlean Náisiúnta Teanga. Tagann polasaí roimh phlean, ansin tagann na moltaí straitéiseacha faoin bpleanáil fadtréimhseach, agus ag aithint na mór-dheiseanna, bagairtí, laigí, láidreachtaí srl. Tagann meon Uí Mhoráin leis seo nuair a deir sí go bhféadfadh a lán acmhainní a bheith ann agus forbartha, ach tóir a bheith orthu ón bpobal. Caithfear sóisialú a dhéanamh ar an teanga lasmuigh den scoil, trí ionad mór sóisialta trí Ghaeilge. Caithfear tosú ag leibhéal an pháiste, agus cabhrú le páistí an chéad chéim a thógáil; agus tógáil air sin. Bíonn tionchar ag na páistí ar na tuismitheoirí, ach deir sí go bhfuil straitéisí de dhíth chun tuismitheoirí a dhúiseacht. Molann Walsh lár ionad fisiciúil a lonnú sna pobail freisin, agus an ghné dhaonlathach den phobal a chur chun cinn.

Deis láidir a fheiceann Ó Cuilinn ná tógáil ar an éileamh atá sa phobal ar ghrúpaí tuismitheoirí agus leanaí, deis a dheimhníonn Ó Caollaí trí shampla na Mamailínigh i gceantar Scoil Naithí. Dar le Ó Ailín gurb é pobal na scoile an gort is mó gur féidir a threabhadh.

Straitéis eile molta ná Oifigeach Gaeilge i ngach club de chuid Chumann Lúthchleas Gael.

Cuireann Ó Caollaí an-tábhacht ar spiorad gluaiseachta a choinneáil beo trí leathadh na Gaeilge amach as an scoil/naíonra agus isteach sna buanchleachtaí sa saol forskoile. Feiceann sé deis do na heagrais pobail miontheagasc ar thábhacht chothú phobal Gaeilge

agus an gá leis an ngné gluaiseachta a choinneáil beo, a thabhairt nuair atá cúrsaí oiliúna ar siúl agus nuair atá naíonraí nó scoileanna úra á mbunú.

Ó thaobh cé air a bhfuil nó ba ceart an cúram seo a bheith, cuireann Mac Donnacha an fhreagracht ar an duine aonair arís ó thaobh deiseanna a aimsiú, ach ó thaobh an cineál smaointeoireachta a chruthú atá de dhíth chun go lorgóidh an duine na deiseanna seo go gníomhach – feiceann sé an fhreagracht seo ar an Roinn Oideachais agus Eolaíochta, ón mbunleibhéal ar aghaidh go dtí an 3ú leibhéal.

Braitheann Ó Caollaí gur ar Fhoras na Gaeilge atá an dualgas, tuiscint ar na riachtanais thuasluaite a chothú, móide treoir agus spreagadh dá réir. Ina éagmais sin, feiceann sé an dualgas ar na gluaiseachtaí náisiúnta naíonraíochta agus gaelscolaíochta cinnireacht a ghlacadh. Molann sé tuiscint a chothú i mbunaitheoirí naíonraí agus gaelscoileanna ar fheidhmiú na ngnásanna teanga atá i réim in Éirinn, agus ar an mbealach síceolaíoch/socheolaíoch ina gcoisceann siad leathadh labhairt na Gaeilge agus ar straitéisí chun na gnásanna sin a athrú.

In áit an dualgas a chur ar an Stát, creideann Ní Mhoráin go gcaithfidh sé teacht go nádúrtha ó phobalscoile, ar a n-áirítear tuismitheoirí, seachas ó phríomhoidí agus múinteoirí. Ag leibhéal Pleanálaithe Teanga sa Chomhairle Contae a fheiceann Ó Ceithearnaigh an cúram.

6.2.3 Ról na Gaelscolaíochta sa Phleanáil Teanga Áitiúil

Tá dhá ról ag an ngaelscolaíocht i gcur chun cinn na teanga sa phobal áitiúil, de réir Mhic Donnacha - ról tánaisteach agus ról lárnach. Mar ról lárnach, is é an sprioc ná teaghlaigh a chothú ina mbeidh an Ghaeilge ina céad teanga iontu - an ‘aidhm straitéiseach atá le pleanáil teanga’. An ról tánaisteach atá ag an ngaelscolaíocht ná brandáil dearfach agus dea-íomhá a chothú. Muna bhfuil ach an ról tánaisteach ann, ní éireoidh leis.

Is é an íomhá a úsáideann Ó Murchú ná an ghaelscoil mar lárphointe i sraith do chiorcail chomhlárnacha leis na tonnáin ag imeacht ón lár agus ag teacht isteach chuig an lár. Ní féidir an teanga a chur chun cinn sa phobal, a deir sí, gan an teanga, agus uaidh sin a eascraíonn ról na gaelscolaíochta. Tagann meon Uí Cuilinn agus Mhic Gabhann leis seo, a fheiceann an ghaelscoil mar núicléas agus mar bhunchloch an phobail. Ag tagairt dá thaithí féin mar Chathaoirleach ar Ghaelscoil Cabrach, feiceann Ó Cuilinn gur chruthaigh an scoil pobal beag Gaeilge. Is minic, a deir sé, a bhunaítear craobh de Comhluadar ó thionchar na gaelscoile.

Is é an ról ba ceart a bheith ag an oideachas agus ag an ngaelscolaíocht, de réir Uí Cheithearnaigh, ná sároideachas trí Ghaeilge a chur ar fáil le go gcríochnóidh páistí a dtéimhse scoile sa ghaelscoil le tuiscint, meas agus fonn labhartha na Gaeilge. Ó thaobh ról na scoile sa phobal, ní féidir an dá rud a dheighilt óna chéile sa mhéid is go n-éiríonn leis na scoileanna líon mór páistí á sheoladh amach sa phobal gach lá agus cumas sa teanga acu. Ní amháin go bhfeiceann sé ról, ach feiceann sé dualgas ag na heagraíochtaí ar fad tacaíocht a thabhairt i ngach bealach do na scoileanna ar bhonn foirmeálta. Ag deireadh an lae, deir sé, “is iad na scoileanna a bheathóidh na heagraíochtaí, dá bhrí sin is infheistíocht ina dtodhchaí féin a bheadh ar siúl ag na heagraíochtaí”. Ach ní mhairfidh an Ghaeilge toisc na scoile amháin, tá tábhacht le bunchloch an phobail a leagan roimh bhunú na scoile.

Is iad na dúshláin atá le sárú ag na coistí ag leibhéal an talaimh, dar le Ó Murchú, ná go bhfuil an-chuid trasnaithe ann ó thaobh feidhmiú de, rud a thacaíonn Mac Donnacha leis, agus nach i gcónaí a mbíonn an saineolas ann ó thaobh pleanála teanga. Deir sí gur iontach léi an rud ar a dtugtar pleanáil teanga agus gur rud i bhfad níos déine agus níos beachta agus níos bunúsaí é ba chóir a bheith i gceist – “Ceaptar gurb ionann plean agus pleanáil”. An sampla a luann sí leis seo ná gur minic a bhíonn gaelscoil ann, ach i bhfásach, gan aon phobal thart timpeall air. Próiseas is ea pleanáil agus bíonn an duine agus na cúinsí ag síorathrú.

Is é an ról a fheiceann Ó Caollaí do na coistí ná cur chun cinn na Gaeilge sna buanchleachtaí poiblí ach go háirithe, agus ról tánaisteach sa chóras naíonraíochta/gaelscolaíochta trí thacaíocht a chur ar fáil. Feiceann sé ról do na heagrais ag comhoibriú go struchtúrtha leis na stiúrthóirí/múinteoirí/coistí scoile, ach ar bhonn dea-thola agus comhthola, gan faillí a dhéanamh ar gur de bharr coiste agus/nó fíís duine aonair atá an ghaelscoil ann.

Bíonn tionchar ollmhór ag na coistí ó thaobh buanaithe scoileanna, dar le Ó Ceithearnaigh. Feictear dó go bhfuil *quid pro quo* idir an dá ghrúpa - an phleanáil agus an buanú teanga ar scáth a chéile. Ní seo an meon a léiríodh ar an iomlán, áfach. Ní fheiceann Mac Gabhann go bhfuil leas á bhaint as na coistí i mbuanú scoileanna. Léiríonn a thaithí go mbíonn na scoileanna drogallach glacadh le deiseanna comhoibrithe i ngeall ar an obair bhreise riaracháin a eascraíonn as.

6.2.4 Deiseanna Forbartha agus Comhoibrithe idir Earnáil na Gaelscolaíochta agus an Pobal.

Aithníonn Ó Ceithearnaigh deiseanna comhoibrithe sa chúram iarscoile trí Ghaeilge, atá tagtha chun cinn go mór, chomh maith le háiseanna na scoile a chur ar fáil don mhórfhobal. Ar an mbonn seo, is féidir dul i bhfeidhm ar phobal an Bhéarla go fulangach, i dtreo athrú meoin i leith na Gaeilge. Mar chuid de ghluaisteacht na naíonraí, tá an-chuid scoileanna ag bunú naíonra - seirbhís neamhspleách ar shuíomh na scoile, le hionchur ón scoil ann. Gníomh an-phraiticiúil atá ann, a chinntíonn leanúnchas ó leibhéal go leibhéal aníos tríd an chóras oideachais.

Léiríonn Mac Donnacha drogall i dtaobh leas a bhaint as téarma an chomhoibrithe, de bharr easpa tuisceana ag lucht a úsáide air, chomh maith le heaspa fiúntais an gnímh in éagmais buntáiste don dá pháirtí. Níos tábhachtaí ná comhoibriú tá cumarsáid agus deachaidreamh ar bhonn muiníne, a chinnteoidh aithne ar a chéile ag an íosleibhéal, nó gaol maith oibre ag an uasleibhéal.

Ag leibhéal an-phraiticiúil, molann Ní Mhoráin comhoibriú idir coistí na dtuismitheoirí sa scoil agus coiste Glór na nGael, mar nach féidir tuilleadh cúraimí a chur ar Bhord Bainistíochta scoile.

6.3 Torthaí na nAgallamh ó Spriocghrúpa D

6.3.1 Tús agus Forbairt na Gaelscolaíochta sa Phobal Áitiúil

Aontaíodh d'aonghuth gur as díograis tuismitheoirí den chuid is mó a d'eascair bunú na scoileanna lánGhaeilge, cé gur dócha gur tuismitheoirí le páistí sna scoileanna seo cuid mhaith de phobal na Gaeilge. Ó thaobh buanú na scoileanna, luann Ó Drisceoil (10) go bhfuil roinnt de na teaghlaigh fós an-ghníomhach i Scoil Lorcán, agus go léirítear úinéireacht ar an scoil, rud a d'eascair as stair na scoile (féach 4.7.2). Ach is ag leibhéal na scoile a bhfuil an leibhéal gníomhaíochta ann. Soiléiríodh nach raibh aon ról ag an mórphobal áitiúil i mbunú ná i bhforbairt na gaelscolaíochta, ach amháin i gcás eisceachtúil Chlub Crónáin, agus gur pobal Gaeilge amháin a bhí rannpháirteach.

6.3.2 Ról na Gaelscolaíochta sa Phobal Áitiúil

Ní raibh aontú maidir leis an ngaol a braitheadh idir an ghaelscolaíocht agus an pobal áitiúil. I measc na n-institiúid sa mhórphobal a bhfuil gaol maith cothaithe ag an scoil leo, ainmníodh an Cumann Lúthchleas Gael (Mac Mathúna (11)), cé gur ar bhonn neamhfhoirmeálta atá sé. Tá ceangal cothaithe ag Scoil Lorcán le déanaí leis an gcrabhadh áitiúil de Chomhaltas Ceoltóirí Éireann, cé nach mbraitheann Ó Drisceoil go bhfuil gaol ann leis an mórphobal áitiúil. In ainneoin aon cheangal foirmeálta, maíonn sé an deachaidreamh atá cothaithe leis an gcomharsanacht. Sa cheantar céanna, áfach, léiríonn Uí Chiagáin (12) malairt tuairime, sé sin go bhfuil gaol an-mhaith leis an mórphobal, rud nach bhfuil amhlaidh leis an bpobal Gaeilge. É sin ráite, i gcomparáid le scoil Naithí, ní bhraitheann sí go ndéantar an Ghaeilge a chur chun cinn go láidir sa phobal. Molann sí pobal láidir Gaeilge cheantair Naithí, atá á neartú trí choiste Glór na nGael. Adhmaíonn sí

“go mbíonn sé deacair an Ghaeilge a choinneáil beo laistigh de gheata na scoile, gan trácht ar iarrachtaí sa phobal máguaird.” Ceistanna praiticiúla riaracháin agus ama is cúis leis an easpa gníomhaíochta ó thaobh na scoile sa cheist seo, seachas easpa thola. Feiceann sí easnamh ollmhór gan óg-eagraíocht ann, ach arís tá dúshláin mhóra ag baint le himeachtaí a réachtáil do dhéagóirí sa lá atá inniu ann. Fachtóir ratha a mhaíonn sí le ceantar Naithí ná an líon mór Gaeilgeoirí agus cainteoirí dúchasacha atá lonnaithe sa cheantar úd. Anuas air sin, luíonn sé le nádúr bunscoile, atá ag freastal ar cheantar níos lú ná mar atá meánscoil, go mbíonn greim níos daingne ar an gceantar ag an scoil, agus ról níos soiléire. Tá láidreachtaí an cheantair deimhnithe ag Ní Dhomhnaill (13), a deir go bhfuil go leor rudaí ar siúl sa cheantar, a cheanglaíonn an scoil leis an bpobal, ar nós Aifreann Gaelach. Tugann sí an t-aitheantas is mó, áfach do choiste na dtuismitheoirí, “Is ionann an pobal Gaeilge sa chás seo agus pobal na dtuismitheoirí. Is é pobal na scoile an rud is láidre.”

Ceist eile ar fad é, an ról ba ceart a bheith ag an ngaelscolaíocht i gcur chun cinn na teanga sa phobal áitiúil. Ní shíleann Mac Mathúna gur ceart a leithéid de ról a bheith ann, ach sár-oideachas a thabhairt do phaistí mar chéad dualgas. Ceist phraiticiúil ama agus acmhainní a ardaíonn Uí Chiagáin leis. An moladh a bheadh ag Mac Suibhne (14) ná chomhchoiste idir an scoil, ina mbeadh na daltaí mar bhaill ann, agus idir mhuintir Chrónáin, le go mbeidh freastal níos fearr ar riachtanais a chéile. Molann sé cur chuige an Choiste Gairmoideachais Chontae, ina gcuireann 4 iarbhunscoil lán Ghaeilge fóram ar fáil chun smaointe maidir le cur chun cinn na teanga sa scoilphobal a mhalartú trí ghrúpa oibre i ngach scoil. Aithníonn Ó Drisceoil an géarghá a bhaineann le clubanna óige. Molann sé go dtiocfadh coiste de Glór na nGael chun an cheantair chun dlúithe éigin a thabhairt agus chun pobal na scoile lasmuigh den scoil a neartú. Go tíreolaíoch, tá scoil Naithí ró-fhada (7 míle ó scoil Lorcán) chun ceangal níos foirmeálta a chruthú leis an bpobal áirithe sin. Bheadh ceangal níos nádúrtha le Gaelscoil Thaobh na Coille agus tá forbairt bheag déanta le déanaí ó thaobh comhoibriú. An áit is mó a dteipeann ar an scoil, a deir sé, ná an teanga a chothú lasmuigh den scoil. Tá pobal an-láidir scoile, a fhanann laistigh den scoil.

6.3.3 Ról an Phobail Áitiúil sa Ghaelscolaíocht

Ó thaobh freagracht an phobail áitiúil i gcur chun cinn na gael scolaíochta, nochtaíodh éagsúlacht arís sna meoin. Feiceann Mac Mathúna gur ceart ról tacaíochta agus rannpháirtíochta a bheith ag an bpobal, le gaol ‘comharsanachta’ ach níor soiléiríodh go beacht conas a d’fheidhmeodh seo go praiticiúil. Feiceann Ó Drisceoil tábhacht ról mar seo, toisc gur “cuid den phobal í an scoil”, nó ar a laghad go mbeadh ról acu siúd a gcuireann a bpáistí chuig an scoil. An t-aon cheangal reatha a fheiceann Mac Suibhne ná gaol urraíochta, le comhlachtaí mhóra ag cur cúnamh urraíochta ar fáil, ach tá a lán deiseanna ann chun an Ghaeilge a dhéanamh níos feiceálaí sa cheantar do phaistí na scoile, níos mó Gaeilge le cloisteáil sa saol gnó, agus sna siopaí. Níl an dearfach céanna á léiriú ag Ní Dhomhnaill, a admhaíonn nach greideann sí go bhfuil aon suim ag an gnáth phobail sa Ghaeilge. I ngeall ar líon na scoileanna eile sa cheantar agus an iomaíocht nádúrtha a bhaineann leis, ní shíleann Uí Chiagáin gur ceart go mbeadh aon ról ag an bpobal i gcothú na scoile lánGhaelach. Is leor, a deir sí, ról comharsanachta, le cairdeas seachas diancheangal leis an bpobal áitiúil, le tacaíocht de réir mar is gá. Ag leibhéal praiticiúil, dá bhforbrófaí an nasc seo, thitfeadh an t-ualach ar mhúinteoirí na scoile mar ní bhíonn tuismitheoirí ar fáil a thuilleadh le obair dheonach a dhéanamh, ná níl coiste na dtuismitheoirí chomh láidir is a bhíodh.

Ainmníodh coiste Glór na nGael mar an t-aon choiste atá ag gníomhú i gceantar Chluain Dolcáin, cé go mbraitear go bhfuil an-chuid den réimse chéanna oibre á comhlíonadh ag muintir Chrónáin cheana. I gceantar Lorcáin agus coláiste Íosagáin/Eoin luadh nach bhfuil aon choiste ann. Braitheann Ó Drisceoil nach bhfuil aon ghá leo i ngeall ar “láidreacht choiste na dtuismitheoirí”, cé gur aithin sé go mbeadh buntáiste ann pobal na scoile a neartú lasmuigh den scoil. An chúis a luann Uí Chiagáin leis an easnamh seo ná nár léirigh muintir na háite aon spéis ann. Rinneadh cúpla iarracht, a deir sí, trí chlub óige a reachtáil, ach ní raibh an scoil sásta an fhreagracht a ghlacadh.

Ó thaobh tionchair na gcoistí seo ar bhunú na scoileanna, níor léirigh ach scoil amháin, Gaelscoil na Camóige, go raibh sé seo amhlaidh. Níor bhraith na scoileanna eile go raibh tionchar i mbunú ná i mbuanú na scoileanna, ná níor bhraith go bhfuil ról ann dóibh sa cheist seo, mar a léiríonn meon na scoile chéanna thuas luaite, “Sin ról na dtuismitheoirí, an Bhoird Bainistíochta, na múinteoirí”. Easpa ‘ró-acmhainneacht’ na scoile chun a bheith ag plé le coistí áitiúla, a luadh mar mhíniú air seo. Creideann Mac Suibhne go bhféadfadh na coistí scoileanna a bhunú tríd an Ghaeilge a dhéanamh níos láidre, níos feiceálaí sa cheantar, rud a spreagfadh níos mó tuismitheoirí i dtreo na ngaelscoileanna. Nuair a rinneadh an freagra a chíoradh faoi easpa róil a d’fheicfí do na coistí, luaigh Ní Dhomhnaill nár thuig sí conas a mbeadh sé úsáideach. Braitheann Mac Suibhne gur foinse iontach atá sa dream óg, nach bhfuil an leas is fearr á bhaint astu. Tá treoir agus struchtúr foirmeálta de dhíth orthu, ach níl Glór na nGael sách gníomhach leis an aos óg. Braitheann sé go mbíonn drogall ar eagraíochtaí plé le daoine óga, fadhb ghinearálta seachas fadhb na Gaeilge. Go hidéalach, ba mhaith le Uí Chiagáin gaol foirmeálta a fheiceáil idir an ghaelscolaíocht agus na coistí áitiúla, le, mar shampla, Oifigigh Forbartha ag leibhéal an talaimh chun an t-am agus na hacmhainní a chur ar fáil.

6.3.4 An Ghaeilge sa Phobal Áitiúil

I measc na n-agallaithe, braitear go ginearálta go bhfuil comhthéacs ann d’úsáid na Gaeilge sa cheantar do dhaoine fásta / tuismitheoirí, ach gur fúthu féin atá sé comhthéacsanna a lorg agus a chruthú. I gceantar Naithí, luadh ach go háirithe na Mamailínigh – grúpa tacaíochta máithreacha agus páistí, ciorcail comhrá agus eile, a eagraítear tríd an scoil nó tríd an nasc leis an scoil, a chruthaíonn comhthéacsanna nádúrtha labhartha na Gaeilge do na tuismitheoirí. In éagmais deiseanna lasmuigh de ghníomhaíochtaí a bhaineann le páistí, ní bhraitheann Uí Chiagáin go bhfuil comhthéacsanna ann nuair nach féidir le duine a g(h)nó a dhéanamh sa cheantar trí Ghaeilge. Ábhar imní do Mac Mathúna leis, an easpa comhthéacs poiblí. Níor braitheadh go bhfuil comhthéacsanna ann do phaistí sa phobal áitiúil in aon chor, gan trácht ar i gcoibhneas deiseanna le Béarla. Tá na háiseanna agus na deiseanna ann, ach tá gá le daoine atá sásta freagracht a ghlacadh as daoine óga.

Ceann de na dúshláin is mó a bhaineann le húsáid na Gaeilge sa phobal áitiúil lasmuigh den scoil, de réir Uí Dhomhnaill, ná go bhfuil gníomharthaí áitiúla agus an scoil “ag briseadh a gcroithe ag iarraidh an Ghaeilge a spreagadh i measc na dtuismitheoirí le go labhraítear sa bhaile í”. Aithníonn sí, áfach, go bhfuil fíor-bheagán de theaghlaigh á labhairt sa bhaile.

Cuireann Mac Mathúna an fhreagracht ar an duine aonair as cothú na Gaeilge lasmuigh de gheata na scoile, le cúnaimh struchtúrtha ó na n-eagraíochtaí áitiúla. Ní mór don duine a dheireann go bhfuil suim aige/aici sa Ghaeilge “beart de réir a mbriathar a dhéanamh”. Is é céad ghnó na ngaelscoileanna, i bhfocail Uí Chiagáin, ná an Ghaeilge a choinneáil beo laistigh de gheata na scoile. Molann sí tosú ag leibhéal na múinteoirí chun an fheasacht agus an tuiscint a ardú, ag an staid sin, an tuiscint a shní go leibhéal an pháiste. “Is ag an bpointe sin gur féidir smaoineamh air é a leathnú go leibhéal an phobail”.

6.3.6 Deiseanna Forbartha agus Comhoibrithe

Níorbh léir d’fhormhór an ghrúpa cé na deiseanna forbartha atá ann idir earnáil na gaelscolaíochta agus gréasán na gcoistí ag leibhéal an phobail. Cúis amháin a luadh leis seo ná an easpa saineolais faoi obair na n-eagraíochtaí seo. Cúis eile, a luadh go minic, ná an easpa ama chun deiseanna a chruthú ná a chothú. Luadh go sonrach, “Tá muid ag treabhadh linn ag iarraidh an tumoideachas a chur chun cinn. B’fhéidir go bhfuil sé ró-idéalach a bheith ag súil le deiseanna mar seo agus nasc leis an bpobal áitiúil. Ag deireadh an lae, obair bhreise a bheadh ann don scoil” (Uí Chiagáin).

Nótaí

---

1. Agallamh le Joe Mac Donnacha, 28/6/06
2. Agallamh le John Walsh, 19/7/06
3. Agallamh le Pádraig Ó Ceithearnaigh, 23/6/06.
4. Agallamh le Muireann Ní Mhoráin, 20/6/2006
5. Agallamh le Helen Ó Murchú, 19/6/2006.
6. Agallamh le Lorcán Mac Gabhann, 12/7/06
7. Agallamh le Feargal Ó Cuilinn, 13/7/06
8. Agallamh le Proinsias Ó Ailín, 21/7/06
9. Agallamh le Maolsheachlainn Ó Caollaí, 23/7/06.
10. Agallamh le Colmán Ó Drisceoil, 27/6/06
11. Agallamh le Ultan Mac Mathúna, 27/6/07
12. Agallamh le Maedhbh Uí Chiagáin, 27/6/07
13. Agallamh le Anna Ní Dhomhnaill, 27/6/07
14. Agallamh le Joe Mac Suibhne, 23/6/06

Caibidil 7. Tátal agus Moltaí Straitéiseacha

7.1 Achoimre agus Tátal

7.1.1 An Phleanáil Teanga

Aontaítear gur pointe tosaithe follasach don phleanáil teanga é Plean Náisiúnta Teanga a bheith dréachtaithe agus á chur i bhfeidhm. Ach fiú ag an túsphointe seo, leathnaítear amach na dúshláin sa mhéid is nach bhfuil comhaontú choitianta ann faoi údar an phlean, faoina réimse, faoi lucht a fheidhmithe ná faoina struchtúr. Riachtanais amháin a comhaontaíodh ná dhá struchtúr a bheith ann chun freastal ar riachtanais agus cúinsí éagsúla na Gaeltachta agus an Ghalltachta.

Ceann de na príomhdhúshláin don phleanáil teanga ná an doiléireacht faoi cé na cúraimí a luíonn faoi cé na heagraíochtaí Stáit agus deonacha, de bharr an líon trasnaithe ar shainréimsí a chéile, go comhfhiosach nó go neamhchomhfhiosach agus an easpa comhtháthú acmhainní. Is léir go bhfuil gá le ráiteas físe mar bhunchloch an Phlean Náisiúnta Teanga, a shonródh bunfhealsúnacht Stáit – don Stát, do na h-eagraíochtaí deonacha agus don bpobal, chomh maith le treoir agus tacaíocht feidhmiúcháin chun an Ghaeilge a leathnú sa phobal.

Maidir le Foras na Gaeilge, moladh idir ollfhreagracht dréachtaithe agus feidhmithe an Phlean agus ról comhordaithe amháin don Ghalltacht mar chúram air. Bheadh gá, áfach le leathnú ar ról an Fhorais, nó le bunú rannóg nua saineolais sa phleanáil teanga sula mbronnfar an cúram seo orthu. Moladh gur trí phróiseas comhairlithe amháin a d'fhéadfaí seo tarlú, ina mbeadh an cúram ar Fhoras na Gaeilge na príomhspríocanna a aithint, agus ina mbeadh seachadadh na spríocanna faoi chúram na saineagraíochtaí ar leith. Mar atá, níl aon tionchar ag Foras na Gaeilge ar sheachadadh spríocanna eagraíochtaí nach eagraíochtaí bunmhaoinithe iad.

Glactar leis d'aon ghuth gurb ag leibhéal an phobail is mó a éireodh leis an bpleanáil teanga, seachas de réir ollphlean náisiúnta amháin. Thabharfadh struchtúr pleanáil teanga ag leibhéal an phobail, an struchtúr don chomhphleanáil straitéiseach atá de dhíth chun go mbeadh éifeacht níos fearr ag na h-eagraíochtaí atá ag feidhmiú ag leibhéal an talaimh deiseanna don Ghaeilge a chruthú sa phobal lasmuigh den scoil. Bheadh chomh-úinéireacht, rannpháirtíocht, féin-chumasú agus an ghné daonlathach riachtanach don chur chuige seo. Ó thaobh moltaí do struchtúr oiriúnach don phleanáil teanga ag leibhéal an phobail, áirítear cur i bhfeidhm múnla na Mentrau Iaith chun freastal ar riachtanais logánta gach pobail ar leith.

Ar aon dul leis na h-ionad buan atá i gcóras na Mentrau Iaith, aithnítear an gá atá le lár-ionad buan, nó lócas, a thabharfadh fócas do láithreach na Gaeilge sa phobal. Bheadh gá le 'ceannairí pobail áitiúla' nó 'champions', le fíis, agus ón taobh feidhmiúcháin de, bheadh gá le h-oifigeach forbartha lán-aimseartha i nach sprioc pobail aitheanta. D'fhéadfaí tógáil ar an tobar atá ann cheana trí mhúnla forbartha de Glór na nGael. Ach go fóill in éagmais Plean Náisiúnta Teanga mar lárfhócas do spriocanna Glór na nGael, leanfar leis an gcomhthreormhachas, seachas le comhtháthú spriocanna.

Sa tráchtas seo, aithnítear an bearna taighde ar mheon agus ar mhianta an phobail mar bhac ar an bpleanáil teanga, agus é seo de réir na leibhéil éagsúla cumais teanga. Ach tá an baol ann gur fáinne fíá é seo, mar is minic nach dtuigeann an duine a mheon ná a mhianta féin go dtí go gcuirtear roghanna ós a chomhair amach.

7.1.2 An Ghaeilge sa Phobal Áitiúil

I gcomhthéacs na Gaeilge is gá na cúinsí sóisialta a chruthú a chothódh meon dearfach i leith na Gaeilge, deiseanna úsáidte a mhéadú, úsáid na teanga mar mheán cumarsáide sóisialta agus institiúideach a normálú, agus an dlúth-choibhneas a shoiléiriú idir teanga agus meon a bhaineann le saincheistean caighdeán saoil, na timpeallachta agus an gheilleagair áitiúil.

Chun an Ghaeilge a choinneáil beo, ní mór do dhaoine í a labhairt. Ní mór do dhaoine í a labhairt lena bpáistí, agus a chinntiú trína bpáistí go gcuirtear ar aghaidh í go dtí an chéad ghlún eile. Léiríodh go soiléir an meon go mbraitear nach bhfuil deiseanna nádúrtha d'úsáid na Gaeilge sa phobal lasmuigh de gheata na scoile. Is minic gurb í an scoil lánGhaeilge an t-aon 'pobal Gaeilge' atá sa cheantar, taobh amuigh d'ócáidí aon-uaire agus d'fheidhmiú ócáideach an aonaid clainne mar mhionphobal. Tá an meon léirithe freisin gur leor sin. Ach níos láidre arís tá an meon go bhfuil an Ghaeilge ag staid an-leochaileach i ngeall ar an easnamh atá ann ó thaobh deiseanna úsáide. Is gá freastal ceart a dhéanamh ar theaghlaigh ar mian leo an t-oideachas lánGhaeilge ag an mbun agus ag an iar-bhunleibhéal dá bpáistí.

Is minic gur trí sholáthar ranganna do dhaoine fásta a dhéantar deiseanna úsáide a chruthú don phobal, ach tá srian le h-éifeacht na straitéise seo. Tá gá le straitéisí a chuirfidh níos mó le feasacht domhain an tsaoránaigh i dtaobh tábhacht deiseanna a lorg go gníomhach dóibh féin, maraon le tábhacht an aistrithe teanga ó ghlún go glún. Feictear an fhreagracht ar an Roinn Oideachais agus Eolaíochta as an bhunoiliúint seo – ón naíonra ar aghaidh go h-oiliúint fadsaoil.

I gcomhthéacs an bhaile, is í fealsúnacht poiblithe Comhluadar ná muna teanga an bhaile í, ní teanga pobail í, ach tá a mhalairt fíor freisin. Tá gá le comhthéacsanna poiblí don teanga atá níos leithne ná seirbhísí Stáit trí Ghaeilge. Tá sé riachtanach go mbraitheann páistí na scoileanna lánGhaelacha go bhfuil fiúntas nádúrtha leis an teanga lasmuigh de

dhoras an bhaile agus lasmuigh de gheata na scoile. Sé sin comhthéacsanna ilghnéitheacha clainne, fóillíochta/sóisialta agus oibre a oireann dá spéiseanna agus cumais.

Sa taighde seo, seasann Áras Crónáin mar eisceacht ó thaobh deiseanna úsáide na Gaeilge. Ach níl todhchaí an árais gan dúshláin ach an oiread munar féidir fás orgánach do chainteoirí óga go meánaosta na Gaeilge a chinntiú.

7.1.3 Ról na Gaelscolaíochta sa Phleanáil Teanga Áitiúil

Aontaítear d'aon ghuth sa taighde seo nach féidir ról na gaelscolaíochta a dheighilt ó thábhacht na pleanála teanga ag leibhéal an phobail. Go stairiúil, b'ionann an scoil agus an phríomhinstiúid le Gaeilge sa phobal áitiúil. Seasann pobal na scoile mar thascumar luachmhar agus mar bhunchloch nádúrtha chun tógáil air, trína féidir dul i bhfeidhm ar mheon agus ar chleachtas na dtuismitheoirí agus na bpáistí faoi bhreis luach na teanga mar acmhainn phearsanta, shóisialta agus ghairmiúil.

An cheist ná cén córas pleanáil straitéiseach is fearr a chinnteoidh gurb é sprioc na pleanála teanga ná go mbeadh, ar a laghad, páiste nó dhó ag teacht as gach rang de fiche páiste a dhéanfaidh cinneadh clann a thógáil le Gaeilge. Má ghlactar leis gurb í príomhaidhm na pleanála straitéisí ná an t-aistriú teanga ó ghlún go glún, tá ról lárnach ag an ngaelscolaíocht ann agus í ag dul i bhfeidhm ar chinneadh coinsiasach an duine, clann a thógáil le Gaeilge, nó go dátheangach ar a laghad. Tá tionchar díreach ag an ngaelscolaíocht ar an gcinneadh seo sa mhéid is go spreagann sé na tuismitheoirí an Ghaeilge a úsáid i gcumarsáid bhaile lena bpáistí nuair a fhilleann siad ón scoil. Is riachtanais iontrála é i scoileanna áirithe go mbeadh cumas sa Ghaeilge ag na tuismitheoirí ionchasacha.

An ról tánaisteach atá ag an ngaelscolaíocht sa phleanáil teanga áitiúil ná brandáil dearfach, rud a chabhraíonn le meon dearfach a chruthú, agus bíonn tionchar ag meon ar

ghníomh agus ar úsáid. Ar ndóigh, ní thógann ról lárnach ná tánaisteach na gaelscolaíochta sa phleanáil teanga ó phríomhról na gaelscolaíochta, agus is é sin, sároideachas a sholáthar – rud a láidríonn agus a chuireann le dea-chlú na gaelscolaíochta.

7.1.4 Dearcadh na bPríomhoidí

Is de thoradh díograis na dtuismitheoirí don chuid is mó a tháinig tús agus forbairt ar na scoileanna lánGhaeilge faoi chaibidil. Cuirtear an-bhéim ar láidreacht choiste na dtuismitheoirí sa cheist ar ról an phobail i gcothú na scoile, agus an meon gurb ionann pobal na dtuismitheoirí agus pobal na Gaeilge. In éagmais aon ghaol foirmeálta leis an bpobal áitiúil, aithnítear an tábhacht a bhaineann le caidreamh ‘comharsanachta’. Ní mór, áfach, comhthéacs a thabhairt don mheon seo. Scoileanna sean-bhunaithe is ea iad na scoileanna faoi chaibidil, a bhfuil traidisiún láidir agus tóir ollmhór orthu. Luíonn sé le réasún mar sin nach mbraithfí an riachtanas céanna buanaithe scoile trí thacaíocht an mhórpobail áitiúil is a bhraithfeadh scoileanna nua sna céad blianta tosaithe. Feiniméan nádúrtha atá sa choimeádachas.

Ó thaobh ról na scoile i gcothú pobail forscoile, níl sé soiléir do roinnt príomhoidí conas go ndéanfar amhlaidh, agus do roinnt eile, cén fáth go ndéanfaí. Ceann de na cúiseanna a luadh leis seo ná na dúshláin a bhaineann leis an teanga a choinneáil beo laistigh de gheataí na scoile mar thúsphointe. Luaitear deiseanna leathnaithe na Gaeilge trí nasc foirmeálta leis an gCumann Lúthchleas Gael, mar shampla, nó tríd an teanga a bheith níos feiceálaí i ngnóanna an cheantair. Luadh an easpa tacaíochta a bhraitear ó Glór na nGael i dtaobh óg-imeachtaí. Ó thaobh láithreachta na gcoistí ag leibhéal an talaimh, níor luadh Comhluadar go sonrath. Is léir nach bhfuil síol tábhacht an aistrithe teanga ó ghlún go glún curtha sách domhain ná sách leathan go fóill ag an eagraíocht nó ag an Stát.

Is fachtóirí riaracháin agus an easpa ró-acmhainneacht is mó a luadh le drogall na scoileanna ról níos foirmeálta a chothú leis an bpobal áitiúil sa mhéid is nach mbíonn

tuismitheoirí ná múinteoirí ar fáil chun imeachtaí forskoile a réachtáil agus níl na scoileanna sásta an fhreagracht a ghlacadh.

Dá láidre is atá coiste na dtuismitheoirí, fíís lucht riartha na scoile, an teanga laistigh den scoil agus an teanga lasmuigh den scoil sa phobal áitiúil, muna féidir dul i bhfeidhm ar gnás labhartha na Gaeilge sa bhaile, tá teorann le tionchar agus feidhm na scoile ó thaobh na teanga sa phobal. Is é soláthar sároideachas príomhspríoc na scoileanna seo, agus scoileanna lánGhaeilge na tíre, agus in éagmais struchtúir tacaíochta ag leibhéal an phobail trí phleanáil teanga oiriúnach, chun dul i bhfeidhm ar iompar teanga an teaghlaigh, níl sé réadúil go n-éireodh leis an ngaelscolaíocht tionchar a imirt ar ghnásanna labhartha an phobail. Bónas a bheadh sna spriocanna tánaisteacha úd. I bhfocail Uí Riagáin, “Any attempt to use all-Irish schools as a policy instrument to achieve objectives other than educational ones requires very careful assessment” (1979:136).

7.2 Moltaí Straitéiseacha

7.2.1 Plean Náisiúnta Teanga

Tá ceannaireacht an Rialtais lárnach don cheist seo. Túsphointe oiriúnach mar léiriú ar lán-thacaíocht an Rialtais ná ráiteas láidir i *gCláir an Rialtais* a shonraíonn chur chun cinn na teanga faoi na ceannteidil chuí. Uaidh sin, leanfadh tagairt sonrath don phleanáil teanga sa *Phlean Forbartha Náisiúnta*, agus i bpleananna forbartha contae na gComhairlí Contae leis an éifeacht áitiúil a chur i gcrích. Éifeacht eile a n-eascródh as an gcur chuige seo ná go ndéanfaí príomhshruthú ar cheisteanna teanga i measc saincheisteanna práinneacha na sochaí.

Tá comhoibriú pleanála agus feidhmiúcháin idir na páirtithe leasmhara Stáit, leathstáit agus an earnáil dheonach de dhíth d'fhonn comhtháthú idir na riachtanais éagsúla a chinnteoidh forbairt ar chomhphlean náisiúnta uile-oileánda don Ghaeilge. Moltar cur chuige ar bhonn chomhpháirtíochta, ar mhaithe le plean a mbeidh úinéireacht uileghabhálach air ó thaobh feidhmiúcháin de, agus a léireoidh íde-eolaíocht Stáit faoi thodhchaí na Gaeilge mar theanga bheo inmharthana sa ghearr, meán agus fadtárma.

Is ag leibhéal an phobail áitiúil an cur chuige inmholta d'fheidhmiú an Phlean, le mionbheartais áitiúla leagtha amach, de réir brí an fhocail Uí Ifearnáin, a léiríonn íde-eolaíocht teanga, cleachtas teanga agus bainistiú an dá ghné sin. Ag tosú leis na ceantair is láidre aitheanta, de réir torthaí na mapála teangeolaíochta, moltar mionbheartais phíolótacha a chur i bhfeidhm, le 'champions' ainmnithe le gach pobal. Rogha amháin inmholta ná go ndéanfadh Údarás na Gaeltachta agus Foras na Gaeilge, i gcomhar lena chéile, dhá cheantar samplach a roghnú, ceann sa Ghaeltacht agus ceann sa Ghalltacht le Plean Teanga oiriúnach a chur i bhfeidhm. Léiriú praiticiúil ar na céimeanna cuí le plean uileghabhálach a leagan amach trí phróiseas foghlaim trialach is earráide.

Moladh a léiríodh sa taighde seo ná freagracht an bheartais a bheith ar an gComhairle Contae, le bainistíocht faoi stiúir Oifigigh Forbartha Teanga nuacheaptha sa ról. Ceann de na bunspríocanna ba cheart a leagan amach ná bunchloch na teanga sa phobal a bhuanú roimh nó go comhuaineach le bunú na scoile, le go mbeidh an scoil ag cur leis an bpobal Gaeilge sin. Chun an sprioc seo a bhaint amach, tá bun-oiliúint de dhíth ag na gníomhairí pobail sa phleanáil teanga, sa bhforbairt phobail, sa tsochtheangeolaíocht agus i modhanna sofaisticiúla taighde. Ní mór do chuile ghníomhaire pobail, na hOifigigh Forbartha Teanga ina measc, tacú le hobair na scoile, idir bunú agus buanú, mar lárspríoc a thacaíonn lena spriocanna feidhmíochta féin. Chinnteodh sé seo go mbeadh an córas oideachais i gcroílár an Phlean Náisiúnta Teanga mar bhunchloch an fhorbartha gach gné a bhaineann le húsáid, cumais, meon agus caomhnú na Gaeilge.

I gcomhar le Comhluadar, tá sé mar aidhm ag Glór na nGael tuiscint ar phleanáil teanga agus ar ról an teaghlaigh mar phríomhchóras chun an Ghaeilge a thabhairt ar aghaidh ó ghlúin go glúin a fhorbairt agus a threorú i dtreo gníomhaíochtaí praiticiúla.

Cé nach bhfuil comhphleanáil straitéiseach leis an eagraíocht GAELSCOILEANNA TEO. sonraithe sa dréachtphlean straitéiseach, is cinnte gur chun tairbhe an phobail agus earnáil na gaelscolaíochta a bheadh a leithéid de chomhthionscnamh. Trí chomhtháthú na n-acmhainní agus comhoibriú ar an mbonn seo, bheadh bua ag gach taobh.

7.2.2 Feasacht agus Fiontraíocht Teanga

Cé go n-aithnítear fiúntas an chláir *Rogha* (cf. 4.5) atá á fhorbairt ag Comhluadar chun chur i bhfeidhm san idirbhliain, molann an taighde seo clár feasachta teanga a phríomhsruthú i gcuraclam lárnach na h-iarbhunscoile (clár na n-eolaíochtaí sóisialta) chun go músclófar feasacht domhain faoi chomhthéacsanna, buntáistí agus deiseanna an dátheangachais agus an aistrithe teanga ó ghlún go glún, don saoránach aonair agus chun leasa an phobail. D'osclofaí deiseanna idirdhisciplíneacha ansin agus chruthófaí fasach agus leagfaí bunús láidir chun an ghné teangeolaíochta agus féin-chumasaithe a láimhseáil mar chuid de churaclam na Gaeilge féin. Bheadh féin-chumasú an pháiste comhthéacsanna a lorg dó/di féin lárnach do churaclam na teanga. Moltar gné láidre na

fiontraíochta teanga a shní isteach sna cláir feasachta seo chun na h-uirlisí a thabhairt do pháistí smaoineamh agus iompar dá réir go fiontraíoch i dtaobh na teanga.

7.2.3 GAELSCOILEANNA TEO.

Ceann de na dúshláin is mó a bhaineann le todhchaí na gaelscolaíochta ná conas dul i bhfeidhm go straitéiseach ar bhuanú na scoileanna, go háirithe sna blianta tosaithe leochaileacha ó thaobh líon páistí, acmhainní agus cóiríocht sealadach. Is iontach an fuinneamh a léiríonn coistí bunaithe. Dá bhféadfaí tógáil air sin agus coistí buanaithe a bhunú, ar mhaithe le nascanna foirmeálta agus cruthaitheacha leis an bpobal áitiúil chun leasa na scoile, chinnteofar níos mó deiseanna úsáide don teanga. Moltar, a oiread agus is féidir, gur ar bhonn sineirgíochta a bheadh an tionscadal seo, le hionadaíocht ó na saineagraíochtaí Forbairt Naíonraí Teoranta, Comhluadar, Glór na nGael agus GAELSCOILEANNA TEO. Cé go bhfuil spriocanna agus ról feidhmithe ar leith ag gach ceann de na saineagraíochtaí seo, bheadh fiúntas le chomh-phleanáil i ngeall ar nádúr coitianta a gcuid sainréimsí agus na deiseanna nádúrtha comhordaithe. Tá gá le feachtas bolscaireachta sofaisticiúil de réir cúinsí gach spriocphobal ar mhaithe le buanú scoileanna laistigh den scoilphobal. Bhronnfadh sé seo úinéireacht ar a dtodhchaí agus chruthófaí timpeallacht inbhuanaithe. Tá gá freisin le méadú ar líon agus cineál na n-imeachtaí idirscoile, idir scoileanna lánGhaeilge agus Béarla chun dul i bhfeidhm go gníomhach (agus go fulangach) ar mheon agus gnásanna i leith na teanga.

7.2.4 Gaelchampas

Cé go mbeadh gá le mion-staidéar ar an idirghníomhú idir na hinstitiúid oideachais thíosluaite, ní mór béim a chur ar a dtábhacht agus ar nádúr na ngaol baile-scoile-pobail, de réir cúinsí áitiúla.

An smaoineamh atá taobh thiar den mholadh *Gaelchampas* ná Gaeloideachas aon champais, sa chiall is leithne, a bhunú i gceantair phíolótacha (*cf.* 7.2.1). An ionadaíocht bhuan a shamhlaítear a bheith ann ná naíolann, naíonra, gaelscoil, iarbhunscóil, ionad léinn fadsaoil agus institiúid tríú leibhéil.

Núicléas i gcroílár an phobail a bheadh ann as a n-eascródh éileamh ar ghnáthsheirbhísí eile, ar a n-áirítear bunseirbhísí gnó agus trádála, grúpaí máithreacha agus mamailínigh; ceoláras; bialanna; leabharlann; ionad fóillíochta agus spóirt, móide cúram iarscoile ag an mbun agus an dara leibhéal.

Moladh amháin d'fheidhmiú tionscadal mar seo ná trí chomhfhiontar idir na Ranna Stáit cuí:-

- an Roinn Oideachais agus Eolaíochta,
- an Roinn Fiontair, Trádála agus Fostaíochta
- an Roinn Ealaíon, Spóirt agus Tursaóireachta
- an Roinn Chomhshaoil, Oidhreachta agus Rialtas Áitiúil
- an Roinn Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta

- nó trí fhorstruchtúr na roinne sin – Pobail (An ADM, mar a bhí), atá ionchorpraithe ina chuideachta dlí, chun pleanáil, comhordú, formheasúnú agus maoiniú a dhéanamh ar fhiontair pobail (oiriúnaithe ó Ó Murchú, 2003:58). Bheadh ollfhreagracht Rialtais ann i gcónaí ó thaobh dréachtadh beartais, ach le seachadadh spriocanna trí shainghrúpaí.

7.2.5 Riachtanais Taighde

Níl aon cheist ach gur timpeallacht leochaileach atá ann don Ghaeilge sa phobal agus í ag feidhmiú i bhfolús beartais Stáit. Tá staid na teanga níos leochailí fós, agus í ag feidhmiú i bhfolús saineolais dúchasach. Ó gach saincheist sa taighde seo, eascraíonn raon leathan cheisteanna, ar a n-áirítear ina measc,

- ☉ Cad is ea ár bpobal comhaimseartha? Agus ár bpobal Gaeilge?
- ☉ Céard iad mianta an phobail i dtaobh na Gaeilge, agus de réir cén leibhéal cumais?
- ☉ Conas tabhairt faoi phróiseas chomhchomhairleach chun mianta an phobail a mheas?

Agus ó thaobh na gaelscolaíochta de:-

- ☉ Cén éifeacht atá ag an ngaelscolaíocht ar theanga bhaile na bpáistí agus na dtuismitheoirí araon?
- ☉ An bhfuil an baol ann go mbainfear ó bhunaidhm na ngaelscoileanna – sároideachas a chur ar fáil – trí dhíriú ar cheisteanna chur chun cinn na teanga sa phobal?

Tá impleachtaí ollmhóra amach anseo ag freagairt na gceisteanna seo d'earnáil na gaelscolaíochta maraon leis an bpleanáil teanga.

LEABHARLIOSTA

- Benton, R. 1986. Schools as Agents for Language Revitalization in Ireland and New Zealand. *IN: B. Spolsky (eag.) Language and Education in Multilingual Settings.* Multilingual Matters 25.
- Cheshire, J., 1995. Language policy and language practice in education. *IN: G. Blue and R. Mitchell. (eag.) Language and Education.* Clevedon: BAAL Multilingual Matters.
- Coady, M. 2001. Attitudes Towards Bilingualism in Ireland. *IN: Alfredo H. Benavides (eag.) Bilingual Research Journal.* Winter & Spring 2001. Iml. 25. Uimh.1 & 2.
- Coady, M., and Ó Laoire, M., 2002. Mismatches in Language Policy and Practice in Education: The case of Gaelscoileanna in the Republic of Ireland. *IN: Language Policy: An International Journal.* pp143-158. Kluwer Academic Publishers.
- Fishman, J.A. 1990. What is Reversing Language Shift – and How Can it Succeed? *IN: D. Gorter, J.F. Hoekstra, G. Lambert, agus J. Ytsma, (eag.). Proceedings of the Fourth International Congress on Minority Languages.* Iml.1. 5- 36.
- Fishman, J.A. 1991. *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages.* Clevedon: Multilingual Matters.
- Fishman, J.A. 2001. *Can threatened languages be saved? Reversing Language Shift, Revisited: a 21st Century Perspective.* Clevedon: Multilingual Matters.
- Glór na nGael. 2006. *Dréachtphlean Straitéiseach 2007 – 2012.* Glór na nGael, Baile Átha Cliath.
- Glór na nGael. 2006. *Léargais. Pobail na Gaeilge 2006.* Conamara: Clódóirí Lurgan.
- Jernudd, B.H. agus Das Gupta, J. 1971. Towards a theory of language planning. *IN: J Rubin and Jernudd. Can Language be planned?* Honolulu: The University Press of Hawaii. 195-215.
- Jones, K. & Ioan, G. 2000. *Venturing Onwards. Review of the Mentrau Iaith 2000.* Welsh Language Board.
- Kirby, P. 2004. *Pobal, Féinmheas, Teanga.* An Aimsir Óg. Paimfléad 4. Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Mac Aonghusa, B. 2006. Pobal Gaeilge Dheisceart Chontae Átha Cliath. *IN: Léargais. Pobail na Gaeilge.* H. Ó Murchú (eag.) 2006. Baile Átha Cliath: An Chéad Chló.

Mac Donnacha, J. 2006. Toghcháil na Gaeilge: an treo chun cinn? Pleanáil Comhtháite Teanga. *IN: Léargas. Pobail na Gaeilge*. H. Ó Murchú (eag.) 2006. Baile Átha Cliath: An Chéad Chló.

Mac Donnacha, J. 2000. An Integrated Language Planning Model. *IN: Language Problems and Language Planning*. Iml. 24, Uimh. 1, Earrach 2000. 11-35.

Mac Giolla Chríost, D. 2002. Planning issues for Irish Language Policy: *An Foras Teanga* and 'Fiontair Teanga'. *Multilingual Matters*. Iml.3 Uimh. 4.

McWilliams, D. 2005. *The Pope's Children. Ireland's New Elite*. Baile Átha Cliath: Gill & Macmillan.

Ní Bhraonáin, D. 1993. *Scoileanna LánGhaeilge*. Tráchtas MACCS. Ollscoil Chathair Bhaile Átha Cliath.

Ó Cróinín, M. 2005. *An Ghaeilge san Aois Nua*. Baile Átha Cliath: Cois Life Teoranta.

Ó hAilín, P. 2006. Muintir Chrónáin. *IN: Ó Murchú, H. (eag.). Léargas. Pobail na Gaeilge 2006*. Glór na nGael. Conamara: Clódoirí Lurgan.

Ó hÉallaithe, D. 2004. From Language Revival to Language Survival. *IN: C. Mac Murchaidh (eag.) Who Needs Irish? Reflections on the Importance of the Irish language today*. Baile Átha Cliath: Veritas.

Ó hIfearnáin, T. 2006. *Beartas Teanga*. An Aimsir Óg. Páipéar Ócáideach 7. Baile Átha Cliath: An Chéad Chló.

Ó Laoire, M. 1995. A historical perspective of the revival of Irish outside the Gaeltacht, 1880-1930., with reference to the revitalization of Hebrew. *IN: Current Issues in Language & Society*, Iml. 2. 223-235.

Ó Laoire, M. 1999. *Athbheochan na hEabhraise: Ceacht don Ghaeilge?* Baile Átha Cliath: An Clóchomhar.

Ó Murchú, H. 2003. *Limistéar na Síbhialtachta: Dúshlán agus Treo d'Eagraíochtaí na Gaeilge*. Baile Átha Cliath: An Aimsir Óg. Paimfléad 2.

Ó Riain, S. 1994. *Pleanáil Teanga in Éirinn 1919-1967*. Baile Átha Cliath: Veritas.

Ó Riagáin, P. 2001. Irish Language Production and Reproduction 1981- 1996. *IN: J. Fishman (eag.). Can threatened languages be saved? Reversing Language Shift, Revisited: a 21st Century Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters. 195-215.

Ó Riagáin, P. 1997. *Language policy and social reproduction: Ireland 1893-1993*. Oxford: Oxford University Press.

Tovey, H. 1988. The State and the Irish Language: the role of Bord na Gaeilge. *IN: International Journey of the Sociology of Language*. Iml. 70. 53-68.

Valiquette, H.P. 1998. Community, Professionals and Language Preservation: First things first. *IN: Ostler (Eag.) Endangered languages: What role for the Specialist*. Proceedings of the 2nd FEL Conference, Meán Fómhair 1998. Edinburg: Foundation for Endangered Languages. 107-112.

Williams, E. O. 2004. *Language Planning in Practice*. Comhdháil de chuid Bord na Gaidhlig ar an 21/5/04. Nairn.

Yin, R. 2004. *The Case Study Anthology*. SAGE.

Foilseacháin Rialtais agus Tuarascálacha

An Comhairle Náisiúnta Curaclaim agus Measúnachta. *Teanga agus Litearthacht i mBunscoileanna ina bhfuil an Ghaeilge mar Mheán. Cuntais ar Chleachtas*. Páipéar Comhairliúcháin. Meitheamh 2006. An Roinn Oideachais agus Eolaíochta.

An Coimisiún um Athbheochan na Gaeilge. *An Tuarascáil Deiridh*. 1964. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.

An Roinn Ealaíon, Cultúir agus Gaeltachta. 1997. *Treo 2000. Coimisiún chun Ról na nEagras Deonach Gaeilge a Scrúdú*. Rialtas na hÉireann.

An Roinn Oideachais agus Eolaíochta. Harris, J. 2006. *An Ghaeilge san Bunscoileanna: Treochtaí Náisiúnta Fadtéarmacha in Inniúlacht*. Baile Átha Cliath

Bord na Gaeilge. 1983. *Action Plan for Irish 1983-1986*. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.

Comhairle na Gaeilge. 1974. *An Ghaeilge sa Chóras Oideachais*. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.

Comhairle na hEorpa, 2006. *Language Education Policy Profile. Experts' Report: Ireland*. Bealtaine 2006. Language Policy Division, Strasbourg.

Oifig an Choimisinéir Teanga. 2004. *Tuarascáil Tionscnaimh 2004*.

Páipéar Bán ar Oideachas 1995. Ar fáil ag:
http://www.education.ie/servlet/blobservlet/dept_education_wp.doc

Rialtas na hÉireann. 2002. *Coimisiún na Gaeltachta: Tuarascáil/Report*. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.

Suíomhanna Gréasáin

Achtanna an Oireachtais 1922-2033. Ar fáil ag: <http://www.achtanna.ie>

An Roinn Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta. Ar fáil ag:
(<http://www.pobail.ie/ie/AnGhaeilge/>).

An Roinn Oideachais agus Eolaíochta. Ar fáil ag:
<http://www.education.ie/home/home.jsp?pcategory=27173&ecategory=27173&language=EN>

Comhairle um Oideachais Gaeltachta agus Gaelscolaíochta. Ar fáil ag:
<http://www.cogg.ie>.

Daonáireamh 2002: Gaeilge. Lároifig Staidrimh. Ar fáil ag:
<http://www.cso.ie/census/Vol11.htm>

Foras na Gaeilge. Ar fáil ag: www.gaeilge.ie

GAELSCOILEANNA TEO. Ar fáil ag: www.gaelscoileanna.ie

Glór na nGael. Ar fáil ag: <http://www.glornangael.ie>

Nótaí Léachta. Ar fáil ag: <http://moodle.dcu.ie/course/view.php?id=314>

Suíomh an Choimisinéara Teanga. Tuarascáil Tionscnaimh 2004.
Ar fáil ag <http://www.coimisineir.ie>

Tuarascáil Choimisiún na Gaeltachta 2002.
Ar fáil ag:
<http://www.pobail.ie/ie/AnGhaeltacht/TuarascailChoimisiunnaGaeltachta/file,2090,ie.pdf>

TWF. Ag Tógáil Clainne go Dátheangach, an Bhreatain Bheag.
Ar fáil ag: <http://www.twfcymru.com/>

Údarás na Gaeltachta. Ar fáil ag: www.udaras.ie

Alt i Nuachtáin

Walsh, J. 2006. Ensuring the Irish language has its place. *Irish Times* 10 Márta.

AGUISIÍNÍ

AGUISÍN A: SPRIOCGHRÚPA A

Pleanáil Teanga

- (i) Cén struchtú(i)r ba ceart a bheith ann do chóras na pleanála teanga don Ghaeilge go náisiúnta?
- (ii) Cén ról atá nó ba ceart a bheith ag an bpleanáil teanga ag an leibhéal áitiúil san oll-phlean?
- (iii) Cén ról ba ceart a bheith ag an ngaelscolaíocht sa phleanáil teanga?

An Ghaeilge sa phobal áitiúil

- (i) An mbraitheann tú go bhfuil, go ginearálta, comhthéacs ann d'úsáid na Gaeilge lasmuigh de gheata na scoile?

Do pháistí/dhaltaí?	Braithim ☐	Ní bhraithim ☐
Do thuismitheoirí	Braithim ☐	Ní bhraithim ☐
Do dhaoine fásta?	Braithim ☐	Ní bhraithim ☐
- (ii) Céard iad na dúshláin agus na bearnaí atá ann d'úsáid na Gaeilge sa phobal áitiúil lasmuigh den scoil?
- (iii) Céard iad na deiseanna atá ann d'úsáid na Gaeilge sa phobal áitiúil?
- (iv) Cé na moltaí straitéiseacha a bheadh agat do chothú na Gaeilge lasmuigh de gheata na scoile
- (v) Cé air a bhfuil nó ba ceart an cúram seo a bheith?

Ról na Gaelscolaíochta sa Phleanáil Teanga Áitiúil

- (i) Cén ról a shíleann tú atá nó ba ceart a bheith ag an ngaelscolaíocht i gcur chun cinn na teanga sa phobal áitiúil?
- (ii) Cén gaol/struchtúr ba ceart a bheith idir gréasán na gcoistí / eagraíochtaí deonacha sa cheantar agus idir an ghaelscolaíocht áitiúil, má shíleann tú gur ceart a leithéid?
- (iii) Cén tionchar, meas tú, atá ag na struchtúir seo ar bhunú agus ar bhuanú gaelscoileanna?

Deiseanna Forbartha agus Comhoibrithe

- (i) Cé na deiseanna forbartha agus comhoibrithe a fheiceanna tú idir earnáil na gaelscolaíochta agus gréasán na gcoistí agus eagraíochtaí Gaeilge?
- (ii) An eol duit aon struchtúir nó múnlaí idirnáisiúnta a bheadh inmholta do chur chun cinn na teanga ag leibhéal an phobail, agus i gcomhpháirt le hearnáil an tumoideachais?

AGUISÍN B: SPRIOCGHRÚPA B

An Ghaeilge sa Phobal Áitiúil

- (i) An mbraitheann tú go bhfuil, go ginearálta, comhthéacs ann d'úsáid na Gaeilge lasmuigh de gheata na scoile?
- Do pháistí/dhaltai? Braithim Ní bhraithim
Do thuismitheoirí Braithim Ní bhraithim
Do dhaoine fásta? Braithim Ní bhraithim
- (ii) Céard iad na dúshláin agus na bearnaí atá ann d'úsáid na Gaeilge sa phobal áitiúil lasmuigh den scoil?
- (iii) Céard iad na deiseanna atá ann d'úsáid na Gaeilge sa phobal áitiúil?
- (iv) Cé na moltaí straitéiseacha a bheadh agat do chothú na Gaeilge lasmuigh de gheata na scoile
- (v) Cé air a bhfuil nó ba ceart an cúram seo a bheith?

Pleanáil Teanga

- (i) Cén struchtú(i)r ba ceart a bheith ann do chóras na pleanála teanga don Ghaeilge go náisiúnta?
- (ii) Cén ról atá nó ba ceart a bheith ag an bpleanáil teanga ag an leibhéal áitiúil san oll-phlean?
- (iii) Cén ról ba ceart a bheith ag an ngaelscolaíocht sa phleanáil teanga?

Ról na Gaelscolaíochta sa Phleanáil Teanga Áitiúil

- (i) Cén ról a shíleann tú atá nó ba ceart a bheith ag an ngaelscolaíocht i gcur chun cinn na teanga sa phobal áitiúil, má shíleann tú gur ceart a leithéid?
- (ii) Cén gaol/struchtúr ba ceart a bheith idir gréasán na gcoistí agus eagraíochtaí deonacha sa cheantar agus idir an ghaelscolaíocht áitiúil?
- (iii) Cén tionchar, meas tú, atá ag na struchtúir seo ar bhunú agus ar bhuanú gaelscoileanna?

Deiseanna Forbartha agus Comhoibrithe

- (i) Cé na deiseanna forbartha agus comhoibrithe a fheiceanna tú idir earnáil na gaelscolaíochta agus gréasán na gcoistí agus eagraíochtaí Gaeilge?
- (ii) An eol duit aon struchtúir nó múnlaí idirnáisiúnta a bheadh inmholta do chur chun cinn na teanga ag leibhéal an phobail, agus i gcomhpháirt le hearnáil an tumoideachais?

AGUISÍN C: SPRIOCGHRÚPA C

Sainról na gCoistí / nEagraíochtaí Gaeilge

- i. Cén sainról atá ag na coistí / n-eagraíochtaí Gaeilge ag leibhéal an phobail?

An Ghaeilge sa phobal áitiúil

- i. An mbraitheann tú go bhfuil, go ginearálta, comhthéacs ann d'úsáid na Gaeilge lasmuigh de gheata na scoile?

Do pháistí/dhaltaí?	Braithim ☐	Ní bhraithim ☐
Do thuismitheoirí	Braithim ☐	Ní bhraithim ☐
Do dhaoine fásta?	Braithim ☐	Ní bhraithim ☐

- ii. Céard iad na dúshláin agus bearnaí is mó atá ann d'úsáid na Gaeilge sa phobal áitiúil?
- iii. Céard iad na deiseanna atá ann d'úsáid na Gaeilge sa phobal áitiúil?
- iv. Cé na moltaí straitéiseacha a bheadh agat do chothú na Gaeilge lasmuigh de gheata na scoile
- v. Cé air a bhfuil nó ba ceart an cúram seo a bheith?

Ról na gCoistí Áitiúla sa Phleanáil Teanga Áitiúil

- i. An aithnítear pleanáil teanga ag leibhéal an phobail mar shainsprioc an choiste / na h-eagraíochta? Má aithnítear, cén brí a bhaineann an coiste/eagraíocht as pleanáil teanga?
- ii. Céard iad na dúshláin atá ann don phleanáil teanga (mar atá aitheanta ag an gcoiste/eagraíocht)?
- iii. Cén struchtúr ba ceart a bheith ann do chóras na pleanála teanga don Ghaeilge ag leibhéal an phobail?

Ról na Gaelscolaíochta sa Phleanáil Teanga Áitiúil

- i. Cén ról a shíleann tú atá nó ba ceart a bheith ag an ngaelscolaíocht i gcur chun cinn na teanga sa phobal áitiúil?
- ii. Cén gaol/struchtúr ba ceart a bheith idir ghréasán na gcoistí sa cheantar agus idir an ghaelscolaíocht áitiúil?
- iii. An gceapann tú go bhfuil tionchar ag an ngréasán de choistí ar bhunú agus ar bhuanú gaelscoileanna?
Ceapaim Ní cheapaim Mínigh le do thoil.

Deiseanna Forbartha

- i. Cé na deiseanna forbartha agus comhoibrithe a fheiceanna tú idir earnáil na gaelscolaíochta agus gréasán na gcoistí agus eagraíochtaí Gaeilge?
- ii. An eol duit aon struchtúir nó múnlaí idirnáisiúnta a bheadh inmholta do chur chun cinn na teanga ag leibhéal an phobail, agus i gcomhpháirt le hearnáil an tumoideachais?

AGUISÍN D: SPRIOCGHRÚPA D

Tús agus Forbairt na Gaelscolaíochta sa Phobal Áitiúil

- (i) Ar eascair bunú na gaelscoile as
- Díograis an phobail den chuid is mó
  - Díograis tuismitheoirí den chuid is mó
  - Meascán den dá rud?
- (ii) An raibh ról ag an bpobal áitiúil (nach chuimsíonn tuismitheoirí paistí na scoile) i bhforbairt na scoileanna?

Ag an mbunleibhéal:

- Bhí   Ní raibh

Ag an iarbhunleibhéal:

- Bhí   Ní raibh

Má bhí, déan cur síos air, le do thoil.

Ról na Gaelscolaíochta sa Phobal Áitiúil

- (i) An mbraitheann tú go bhfuil gaol idir an ghaelscolaíocht agus an pobal áitiúil?
- Braithim   Ní bhraithim

Má bhraitheann, conas mar a chuirfeá síos ar an ngaol seo?

- (ii) Cén ról a shíleann tú atá nó ba ceart a bheith ag an ngaelscolaíocht i gcur chun cinn na teanga sa phobal áitiúil?

Ról an Phobail Áitiúil sa Ghaelscolaíocht

- (i) Cén ról a shíleann tú atá nó ba ceart a bheith ag an bpobal áitiúil i gcur chun cinn na gaelscolaíochta?
- (ii) Cé na coistí éagsúla atá sa cheantar a bhfuil de sprioc acu an Ghaeilge a chur chun cinn ag leibhéal an phobail?
- (iii) Cén tionchar, meas tú, atá ag na struchtúir seo ar bhunú agus ar bhuanú gaelscoileanna (ag an dá leibhéal)?
- (iv) Cén gaol/struchtúr ba ceart a bheith idir gréasán na gcoistí (agus idir an ghaelscolaíocht áitiúil)?

4. An Ghaeilge sa Phobal Áitiúil

- (i) An mbraitheann tú go bhfuil, go ginearálta, comhthéacs ann d'úsáid na Gaeilge lasmuigh de gheata na scoile?
Do pháistí/dhaltaí? Braithim Ní bhraithim
Do thuismitheoirí Braithim Ní bhraithim
Do dhaoine fásta? Braithim Ní bhraithim
- (ii) Céard iad na dúshláin agus na bearnaí atá ann d'úsáid na Gaeilge sa phobal áitiúil lasmuigh den scoil?
- (iii) Céard iad na deiseanna atá ann d'úsáid na Gaeilge sa phobal áitiúil?
- (iv) Cé na moltaí straitéiseacha a bheadh agat do chothú na Gaeilge lasmuigh de gheata na scoile
- (v) Cé air a bhfuil nó ba ceart an cúram seo a bheith?

Deiseanna Forbartha agus Comhoibrithe

- (i) Cé na deiseanna forbartha agus comhoibrithe a fheiceanna tú idir earnáil na gaelscolaíochta agus gréasán na gcoistí agus eagraíochtaí Gaeilge ag leibhéal an phobail?